

**Geldikti bir zamanlar Sarı
Saltuk'la Asya'dan**

**Dağıldık bir bir Diyar-ı
Rum'a Anadolu'dan**

sabah
ülkesi

üç aylık kültür ve sanat dergisi

SAYI 15
ocak 2008

Röportaj - Haluk Dursun

Selma Lagerlöf

Nobel edebiyat ödülü

**İyi bir fotoğraf
çekemez misiniz?**

İÇİNDEKİLER

- 4 **Viyana arşivlerinde Balkanlar ve Bosna-Hersek**
Mahmud Ersoy Bübbül
- 8 **Röportaj - Haluk Dursun**
- 14 **Sarajevo Ljubavi Moja**
Enes Bayraklı
- 18 **Selma Lagerlöf**
H. Yavuz Aytekin
- 20 **Nobel edebiyat ödülü**
Yusuf Dursun
- 22 **Yaşamsal mimari**
Bülent Esin
- 25 **Toplum ruhunun derin sesi**
Zeynep Kaya
- 28 **İyi bir fotoğraf çekemez misiniz?**
İlhan Bilgü
- 30 **Elias Canetti**
Yeter Demir
- 34 **Yağmurdan Önce / Before the rain**
Yusuf Kocamaz
- 36 **Kitap tanıtımları**
- 38 **Son Ülke / Balkan nâmelerine bir anlık ziyaret**
Mehmet Haldun Dursunoğlu

Yazıların hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.
Gönderilen yazılar iade edilmez.

sabah ülkesi

editörden

Sahibi

Islamische Gemeinschaft Milli Görüş
IGMG e.V.
Amtsgericht Bonn, VR 6621

Vertreten durch den Vorstand:
Osman Döring, Vorsitzender
Oğuz Üçüncü, Generalsekretär
Ali Bozkurt, Stellv. Vorsitzender

Genel Yayın Yönetmeni

Yakup Geçgel

Yazı İşleri Müdürü

Yusuf Dursun

Yayın Kurulu

Abdülğani Karahan
Dr. Burçin Esin
Bülent Esin
Enes Bayraklı
Hüsnü Yavuz Aytekin
Ünal Koyuncu
Yeter Demir
Yusuf Kocamaz
Zeynep Kaya

Layout

musdi

Baskı

Yavuzsöhn-Duisburg

İrtibat

sabahülkesi@sabahülkesi.net
Boschstrasse 61-65
50171 Kerpen
Almanya

Yıllık Abone ücreti: 59,- EURO
Jahresabonnement: 59,- EURO
IGMG Genel Merkez üyeleri
ücretsizdir.
Für Vereinsmitglieder der IGMG
kostenlos.

Der Bezugspreis ist im
Mitgliedsbeitrag enthalten.

Sabah Ülkesi Dergisi 12.000 adet
basılıyor olup: Türkiye, Bosna-Hersek,
Lichtenstein, Mısır, Avusturya, İsviçre,
İsveç, Norveç, Danimarka, Kanada,
Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya,
Almanya, Belçika, Lüksemburg,
Hollanda, Fransa, İngiltere ve İtalya'ya
dağıtılmaktadır.

Merhabalar,

Osmanlı, Balkanların kültür ve siyasi kimliğinde derin izler bırakmıştır. Osmanlı'nın bu bölgelerde genişlemesi, yerleşmesi ve en sonunda geri çekilmesi batı Avrupa'nın doğuya yönelik dış siyasetinde bir sistem oluşturmuştur. Bir taraftan Avrupa ile Osmanlı arasındaki ilişkiler bu topraklarda dramatik ve trajik bir şekilde bütünleşmiş, diğer taraftan ister entelektüel, ister cahiller olsun Balkanlardaki tüm halklar üzerinde kültürel olarak bir efsane yaratmıştır. Bura halkları, bu dönemi, Türk asıllığından kalan tecrübelerin mirası olarak nitelendirdiler.

Başta Sultan Murad olmak üzere tüm Osmanlı padişahları aldıkları bölgelerde bir hoşgörü medeniyeti kurmuşlardı. Osmanlı aldığı verginin iki katını harcayarak yatırımlar yapmıştı bölgelere. Balkanlardaki Osmanlı medeniyetinin temelinde bizi biz yapan İslam anlayışı hakimdi. Ancak Osmanlı'nın bölgeden çekilmesiyle Balkanlarda zulüm başladı. Sadece Balkanlar'da değil, Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Orta Asya'da da barışın ve hoşgörünün yerini kan ve gözyaşı aldı.

Prof. Dr. Vekoslav Stankoviç'in "1912 yılına kadar Osmanlı Döneminde Prizren'de Sırların Hayatı" tebliğine göre, Osmanlı döneminde Prizren, Sırp-lar açısından eğitim ve kültür merkeziydi. Hatta Prizren matbaasında basılan Osmanlıca-Sırpça dilindeki "Prizren" gazetesi, inşa edilen birçok kilise, aralıksız çalışmalarını sürdüren Teoloji-"Bogosloviya" lisesi Stankoviçe göre, tüm bunlar Osmanlı'nın adaletini yansıtmakta ve bunun için sadece Sırlar değil, tüm diğer halklar da, Osmanlı'nın hoşgörüsüne ve onun içerisinde yaşayan uluslara olan sonsuz saygısına borçludur.

İşte bu medeniyetin ve anlayışın sonrasında, dünyanın en acımasız ideolojisi, Emperyalizm, Panslavizm maskesi altında bölgeyi kan gölüne çevirdi. Kademe kademe tüm Balkanlar bundan nasibini aldı. Abdulhamid'in tahttan düşürülmesinin ardından ihanet içindeki İttihat Terakki yönetiminin yarattığı boşluk yüzünden Alman ve İngiliz emperyalizmi bölgeye hakim oldu.

Hala kargaşanın hakim olduğu Balkanlar yeni bir Osmanlı'nın özlemi içindedir. Dini ve etnik kökeni ne olursa olsun insanların huzur ve barış içinde bir arada yaşaması mümkündür ve bunun en güzel örneği Osmanlı İmparatorluğudur.

İnsanın hem maddi hem de manevi yönden yükselmesi ise, İzzetbegoviç'in de söylediği gibi, Allah'ın son vahyi olan İslam'a ve onun ahlakına sarılmasıyla mümkündür. Bu gerçeği hayatı boyunca savunan kahraman ve Bilge Kral, asla unutulmayacak. Allah ondan razı olsun.

Bir sonraki sayımızda görüşmek üzere...

Dua ile kalın...

sayı 15/2008

3

Viyana arşivlerinde Balkanlar ve Bosna-Hersek

Graf Julius Andr ssy

Balkanlar, geniş çaplı ele alındığında, Tuna nehri üzerindeki Demirkapı geçidinden Banat Dağlarının Karpatlar'a uzanması ve oradan bir kavis çizip Karadeniz'e temas eden, Avrupa'nın güneydoğu yarımadasının adlandırılmasıdır aslında. Stratejik anlamda Balkanlar, tarih boyunca Asya, Afrika ve Avrupa arası geçiş yolları olarak ehemmiyet ve ilgi kazanmıştır. Bu yüzden Balkanlar yüzyıllarca farklı güçlerin ve egemenliklerin ilgi alanına girmiştir. Özellikle Osmanlı hâkimiyetinin günümüze kadar getirmiş olduğu etkiyi, Avusturya toplumunda halen görülmektedir. İslam dininin Avusturya devleti tarafından resmi olarak tasvip edilmesi ve de Avusturya Diyanet İşleri Bakanlığının Avusturya devlet bünyesinde bir kurum olarak kabul görmesi, Avrupa coğrafisinde görülmemiş bir gerçektir ki, Bosna-Hersek tarihini araştırmak ve analize etmek, Avrupa'da yaşayan biz Müslümanlar için tarihi bir cazibe olması gerek.

Osmanlıların Viyana surlarındaki yenilgisi, egemenliğin Avrupa bölgesinde sendelemesine sebep olmuştu. 1699 Karlowitz (Karlofça) barış antlaşması bu yeni safhaya öncü olmuş ve güneydoğu Avrupa toprakları çoğunlukla Habsburg hanedanlığına atfedilmişti. Fakat Bosna ve Hersek vilayetlerinin idaresi 20. yüzyıla dek devletlerarası hukuk antlaşması kapsamında İstanbul yönetimine verilmişti. Tanzimat Fermanının 3 Kasım 1839'da getirmiş olduğu yeni reformlar, Bosna ve Hersek vilayetlerinde memnuniyetsizlik ile karşılanmış ve ayaklanmalara sebep olmuştur. Nitekim yeni anayasa, yerel Aristokratların yetki alanını sınırlamış ve toplum içerisindeki etkilerini askıya almıştı. Bu gelişme uzun yıllar boyu Osmanlı siyasetinde Antagonizme yer açmıştı.

Avusturya-Macaristan imparatorluğu o dönemlerde Slav milliyetçilerin ayaklanması ile karşı karşıya idi. Slav halkları imparatorluğun bünyesinde siyasi güç kazanmış ve güneydoğu bölgesinde isyan çıkarmıştı. İsyançı Slavlar ideolojik olarak, Rusya'nın Panslavizm siyasetini desteklemiş ve büyük Slav devletini Rusya'nın önderliğinde meydana getirmek istemişlerdi.

Bu ayaklanmaları kontrol altına alabilme gayreti, Habsburg hanedanlığını Bosna-Hersek üzerine stratejik bir mantıkla, askeri saldırı düzenleyip adapte etmeye sevk etmişti. Zira Avusturya-Macaristan 1866'da Alman ordusuyla çarpışmış ve Venetia (Veneto) eyaletini devretmek mecburiyetinde kalmıştı. Adriyatik deniz kıyıları üzerinde askeri hakimiyetini kaybetmiş olan ve bu yüzden kendilerini güneydoğuda siyasi anlamda iddia edebilecekleri tek bölge olarak Bosna-Hersek kalmıştı. Artık Avusturya-Macaristan genelinde Orientkrise (Şark Meselesi) diye adlandırılan yeni bir kavram türemiş ve bu kavram bütün siyasi alanlardaki, medyalardaki ve de toplum içerisindeki tartışmaları etkilemişti.

Rusya'nın Osmanlılar ile San Stefano (Yeşilköy) 1878'deki barış antlaşmasında, Avusturya siyasi isteklerinin aleyhinde kararlar alınmış ve o kararlar Slav halklarını Rus egemenliğine bağlamıştı.

Bu terakki Avusturya-Macaristan meclis toplantılarında Şark meselesinin acil çözümü için mutabakat gösterilmiş ve seferberlik ilan edilmişti. Alınan kararlardan dolayı, Bosna-Hersek'e gizli askeri saldırılardan sonuç alamayan Habsburg monarşisi, İstanbul ile diplomatik uzlaşma aramış, ama Osmanlılar tarafından reddedilmişti, çünkü hukuksal olarak antlaşmaya riayet edilmemişti. Habsburg hanedanlığının 1871 tarihinde Graf Julius Andrassy'yı dış işleri bakanlığına atamasından itibaren dış ilişkiler yeniden derlenmiş ve Andrassy'nin gayretiyle İngiliz hükümetinin Berlin Kongresi öncesinde destek vermesini sağlamıştı.

13 Haziran 1878 Berlin kongresinde tartışılan konuların en mühim maddesi şüphesiz Şark meselesi idi. Uzun süren görüşmeler sonucunda, Habsburg hanedanlığının aslen Osmanlı vilayetleri olan Bosna ve Hersek'i idare etmesi istenilmmişti. İstanbul temsilcileri şiddetle karşı koydu ise de, varlık gösteremediler. Kongre çerçevesinde İngilizlerin vermiş olduğu destek ile Dışişleri bakanı Andrassy diğer Avrupa devletlerin delegelerini de ikna etmeyi başarmış ve karar Habsburg hanedanlığının lehine alınmıştı. Söz konusu olan kararda, Bosna-Hersek'i ilhak etme ön görülmüş, ama Andrassy bu hükmün asla Vilayetleri Osmanlıların elinden almaya değil, kendi sınırlarını korumak arzusu için kabul ettiklerinin altını çizmişti. Berlin antlaşması törenle imzalanmadan evvel, İstanbul delegesi Sultanın o bölgeler üzerine egemenlik hakkını bir Deklarasyon ile korumayı başarmış ve böylelikle Osmanlıların Bosna-Hersek'teki otoritesini uzun bir müddet ayakta tutabilmişlerdi. Kongre genel olarak Habsburg hanedanlığının beklentilerini karşılamış ve Rus taarruzunu sınırlamak için yeterli güç elde etmişti.

13 Temmuz 1878'de Avusturya-Macaristan masraflı bir ordu hazırlayıp Bosna-Hersek'i Berlin Antlaşması doğrultusunda, saldırsız şekilde işgale göndermiş ama

beklenmedik şekilde sert direnişle karşılaşmışlardı. Şiddetli çarpışmalar sonrasında, vilayetler ancak 20 Ekim 1878 tarihine kadar tamamen ele geçirilmişti. Habsburg hanedanlığının bu direnişe karşı koyması büyük mali zararlara neden olmuş ve iç politikada tartışmalara yaratmıştı. Bosnalı Müslümanlar yıllar boyu süren işgali hazmedememiş ve yıllarca Habsburglular'a başkaldırmıştı.

1879 yıllarında Osmanlılar ile detaylı bir siyasi ve iktisadi sözleşme imzalandı. Bu kontrat da Bosna-Hersek Bakanlıklarının idare ve kontrolünü Habsburg hanedanı, Bakanların atanmasını ise İstanbul'daki Bab-ı Ali tarafından yapılması üzere uzlaşma sağlanmıştı. Müslümanların dini yaşamlarında serbestliği ve de Osmanlı parasının Vilayetlerde geçerliliği kabul edilmişti. Bosna Din Kültür Bakanlığı İstanbul'daki konsey tarafından yönlendiriliyordu. Lokal İmamların atanmasında bile kararnameyi Avusturyalıların deyimi ile Yüce Kapı almıştır.

Bu olgu Bosna-Hersek toplumunu uzun bir müddet Osmanlılara bağlı tutmuştu. Avusturya-Macaristan zamanla bu bağlılığı kınamış ve Müslümanların kendi

Berlin Kongresi

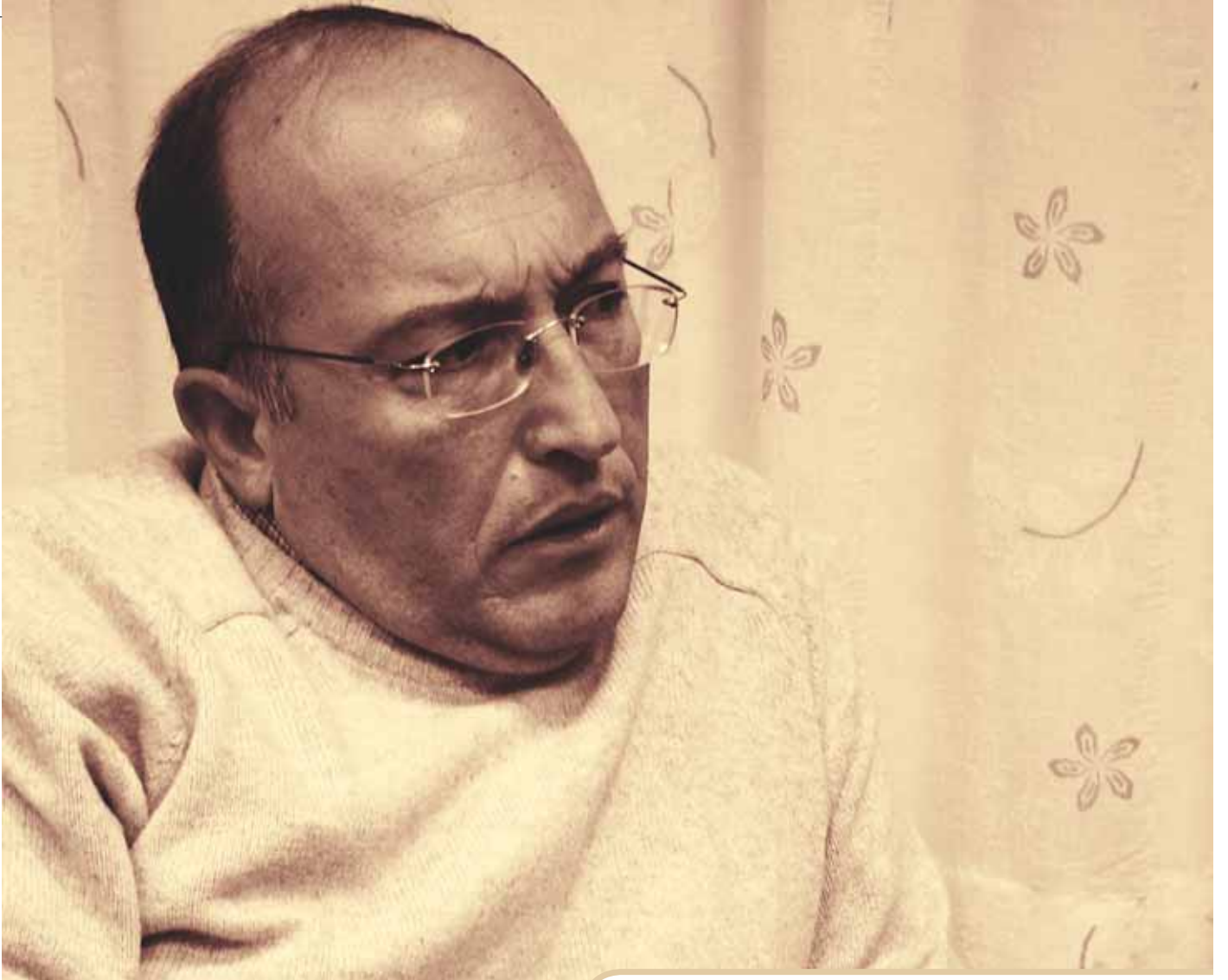
hanedanlığı altında hüviyetlerini korumasını istemiş-
ti. Çünkü toplum içerisinde bu tarz bir bağlılık kendi
otoritesini yıpratmıştı. İsyanların sayısı artmış ve sıkça
silahlı çatışmalar vuku bulmuştu. Bu nedendendir ki,
Habsburg hanedanlığı yeni ama antlaşmaya aykırı ka-
nun değişiklikleri yayınlamış ve tatbikatını zorlamıştı.
İstanbul hükümeti bu gelişmeyi detaylı takibe alamamış
ve sonradan müdahalede edememişti, zira devlet kendi
iç karmaşıklıklarından nefes alamıyordu zaten.

Bunlardan Osmanlı parasının geçerliliğinin kaldırılma-
sı, Din Kültür Bakanlığının monarşinin İmparatoruna
tabi tutulması ve bağımsız kararlar alabilmesi, bazı
örneklerdendir ki, günümüzde onun eserini ve toplu-
mumuza katkısını görmekteyiz (Islamische Glaubens-
gemeinschaft Österreich). Ancak iki devlet arası hukuk
antlaşmasının sınırını tamamen açan 1884 de öne
sürülen askerlik hizmet kaidesidir. Bu kaide Bosna-
Hersek toplumunu kayıtsız şartsız Habsburg ordusuna
hizmete zorluyordu. Müslümanlar büyük ayaklanmalar
ve isyanlarla karşıladılar bu kararı. Ama kısa zaman-
da bastırılan kargaşa toplumun kabul etmesine sebep
olmuştu. Artık Vilayetler resmi olmasa da Sultanın elin-
den yavaş yavaş çıkmakta idi. Ve nihayet bu süreç 20.

yüzyıla kadar sürmüş, Jön Türklerin İstanbul idaresine
karışması ile 1908 yılında Bosna-Hersek tamamen il-
hak edilerek Habsburg hanedanlığının sınırı içerisine
alınmıştı.

Viyana arşivlerini araştırdığınızda çok ilginç vukular gö-
rebilirsiniz. Viyana merkezinde çıkan solcu isyanlarına
karşı gönderilen Müslüman Bosnalılar, Müslümanlar
için özel yapılan meclisler, karargâhlar, kesim haneler,
Viyana'da askeri görevde bulunanlara özel imamlar,
İslam dini üzerine araştırma ve toplumu aydınlatma
projeleri vs vs.

İlginç olan, Habsburg hanedanlığının Müslümanları
ayırt etmeden her zaman kendi vatandaşı gibi mua-
mele etmesi ve onlara göstermiş olduğu ilgi ve saygı
örneğidir. Bizler bu örnek tavra bugün farklı boyutlar-
da şahitlik yapmaktayız. Devletin ikinci resmi dininin
İslam olmasına, devlet makamlarında verilen iftarlara,
eğitimdeki sınırsızlığa ve desteğe (İslami ana, ilk ve
lise okulları, İslam akademisi ve de başörtü serbestliği
vs.) ve buna benzer nice örneklerin üste söz konusu
olan tarihi gelişmelerin etkisi altında oluştuğunu gör-
mekteyiz. ■

SÜ : Sayın Hocam Balkanlar'da İslam nasıl başladı? İslamlaşma süreci nasıl başladı?

HD: Balkanlar'da Müslümanlığın kabulünün tamamen Türkler vasıtasıyla başladığını söyleyebiliriz. Balkanlar'da hakimiyetin başladığı andan sonra Balkan halklarına Müslümanlığı göstermeye ve kendileri yaşarken onlara İslamiyeti anlatmaya başladılar. Burada yaşıırken anlatmak tabirini özellikle kullandım. Yoksa teorik olarak, kitabı olarak bu işin anlatılmasında çok fazla tesir olmadığını biliyoruz. Sultan I. Murat döneminden itibaren, özellikle sistemli bir şekilde Balkanların içerisine doğru gidildi. Tabi burda en azından iki yüzyıllık bir süreç var ve bu sürecin içerisinde resmi ve gayri resmi olmak üzere kanallar var. Devlet bu işi bizzat bir vazife olarak yaptı çünkü tebliğ etmek zorunda. Bu çok yanlış anlaşılan bir noktadır. Osmanlı devleti gaza ve cihad, tebliğ ve hakimiyet üzerine kurulan bir devlet değildir. Tebliğe ve hakimiyete bir engel çıkarsa o zaman cihad etme ve gaza etme mükellefiyeti doğmuş olur. Gayesi tebliğ ve hakimiyet. Yani bu hakimiyetin temelinde İlayi Kelimetullah var. Allah'ın adının hakim olunması anlayışı var. Bu sebeple Balkanlara doğru bir

haluk dursun

Doc. Dr. Haluk Dursun 1957 yılında Hereke` de doğdu. 1968 de ilkokuldan sonra Galatasaray lisesini okumak için İstanbul`a geldi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yakın çağ ve türkiye cumhuriyeti tarihi kürsüsünden mezun oldu. Aynı yıl „Ermeni terörünün kaynakları” adlı kitabını yayınladı. Marmara Üniversitesi sosyal bilimler enstitüsünde “İslam Amme hukukunda devlet anlayış”ı konulu teziyle yüksek lisans ve “2. Abdülhamit döneminde Ortadoğuda Osmanlı İngiliz rekabeti Akabe meselesi” konulu teziyle de tarih doktoru unvanını aldı. 1982 aralık ayından itibaren Marmara Üniversitesi Atatürk eğitim fakültesinde öğretim üyesi olarak Türk kültür tarihi, Osmanlı medeniyet tarihi, Atatürk ilkeleri ve inkılap tarihi, Bizans ve batı avrupa tarihi, yeni ve yakın çağda avrupa tarih gibi dersleri okutmaktadır. TRT2 de tarih ve mekan isimli programı hazırlayıp sunan Haluk Dursun ayrıca Ayasofya müzesi başkanlığında yürütmektedir. Yazarın ayrıca “İstanbulda Yaşama Sanatı”, “Nil`den Tuna`ya Osmanlı Yazıları”, “Tuna Güzellemesi”, “Osmanlı Coğrafyasına Yolculuk” isimli kitaplarında bulunmaktadır.

ilerleme söz konusu. İlerleme sırasında hem adaletiy-
le, hem devlet yönetimindeki başarısıyla, hemde halkına
karşı olan davranışıyla İslami bir duruş sergiliyor. Orayı
darü-l harptan darü-l İslam’a çeviriyor. Ve oradaki ba-
şarısı halk tarafından genel mahiyette İslamiyetin başa-
rısı olarak telakki ediliyor. İkincisi oradaki İslamiyet’i ve
devleti temsil eden bürokratlar, idareciler, askerler en
büyüğünden en küçüğüne kadar İslamiyetin birer aynası
gibi, bir nevi İslamiyet’in küçük modeli gibi yerli halklar
tarafından izleniyor. Ve hem devletin hemde sivillerin du-
ruşu oradaki halkın İslamiyet’e karşı tavrını etkiliyor. Bu
dönemler İslamiyet’e bir ısıdırma ve İslamiyet’e bir geçiş
dönemidir.

SÜ: Hocam burada tasavvufun oynadığı rol nedir?

HD: Şimdi Türklerin özellikle ilk başlangıçtan beri sahip
oldukları bazı tarikatlar var. Bunların başında Halvetilik
gelir, ki bu diğer tarikatlara göre daha çok Türkler ta-
rafından benimsenen bir tarikat. Halvetilik orta Asya
geleneklerinin devam ettiği bir tarikat, tıpkı Yeseviye
ve Bektaşiyiye gibi. Bunlar diğer başka tarikatlara göre
daha Turani özelliklere ve zevklere sahip tarikatlerdir.

Dolayısıyla ilk dönemde bu Turani tarikatleri ön planda
görüyoruz. Bunların bir kısmı sünni tarikatlardır ki Halve-
tilik sünni bir tarikat. Bir kısımda Bektaşiyiye yada Bektaşiyiye
meşreb olan tarikatlardır. Ama genel olarak Halvetilik
sünniliği, Bektaşilik de alt başlıkta Kalenderiliği yani gayri
sünniliği taşır. Bunlar genelde Horasan Erenleri dediği-
miz genel bir camia halinde temsil edilirler. Hacı Bektaş-ı
Veli’nin ve Sarı Saltuk’un temsil ettiği bu Horasan ere-
nleri İslamiyet’i Balkan topraklarına taşımışlardır. Onun
için Yahya Kemal bir şiirinde “Geldikti bir zamanlar
Sarı Saltuk’la Asya’dan / Dağıldık bir bir Diyar-ı Rum’a
Anadolu’dan.” diyor. Keramet ehlinin burda önemli rol-
ler oynadığı bilinir. Bu keramet ehli, dilden dile yahut dili
gönül manasında kullanabilirsek, gönülden gönüle de-
vam eder. Bunlar arasında fethe katılan gaziler de vardır.
İkisi bir aradadır yani. Zaten bunlara “Alperen” diyoruz,
tip olarak. Alplik, yiğitlik Türk savaşçılarını vurgular, ere-
lik de tasavvuf tarafını vurgulayan bir tariftir. Bu durum
Rumeli’ye daha ilk geçiş olayında kendisini gösterir. “Ke-
ramet gösterip halka, suya seccade salmışsın/Rumelinin
öte yakasın, Desti takva ile almışsın” diye başlar zaten
Rumelinin fetih hikayesi. Kılıç da vardır bir tarafta ama

kılıcın diğer tarafında da takva hususiyetilede alındığını gösterir. Yani tasavvuf burada geniş bir çerçeve içerisinde ilk başlangıçta özellikle Halvetilik, Bektaşilik, Kalenderilik ağırlıklı olmak üzere kendisini göstermiştir. Daha sonra şehirleşme oranı arttıkça Mevlevilik sadece şehirlerde olmak üzere, Gelibolu Mevlevihanesi'nden Üsküp Mevlevihanesi, Selanik Mevlevihanesi, Saraybosna Mevlevihanesine kadar uzun bir çizgi halinde Balkanlara yayılmıştır. Daha sonra rufailik ve son süreç içerisinde Nakşilik ortaya çıkmıştır.

S.Ü: Hocam siz bahsederken "Rumeli" tabirini daha çok kullanıyorsunuz ve Osmanlı'da daha çok "Rumeli" olarak adlandırılıyor. "Balkan" olarak değil.

H.D: "Balkan" çok yeni bir tabirdir, bizim hiç kullanmadığımız bir tabirdir. Dağlık demektir.

S.Ü: Rumeli Osmanlı'da devletin esası gibi görünüyor. Rumeli Osmanlı için galiba çok şey ifade ediyor hocam Mesela Ankara Savaşı'nda Timur'un karşısında Padişahın yanında bir tek sırp beyleri kalıyor.

H.D: Bunu daha da geriden almak lazım. Orta Asya'dan beri Türkler'in yüzü hep batıya dönük. Bu Avrupa Birliği'ne kadar getirilebilir. Güneşin doğduğu yerden battığı yere doğru gitme telakkisi var. Selçuklular Horasan yoluyla Anadolu'ya geliyorlar. Osmanlılarda Anadolu'dan aldıkları bu bayrağı Rumeli yoluyla Viyana'ya kadar batıya götürme, batıya hakim olma düşüncesi var. Rumeli de burada batıyı temsil ettiğine göre bu hedefin ana hattını meydana getiriyor. Tabi bu hedefin içerisinde Doğu Roma'nın devamı olma iddiası da var. Yani Rumeli düşüncesi içerisinde; Rum da buradan gelir zaten, Roma demek; bu anlayışta kendisini gösterir. Selçuklular'ın batısı Anadolu'ydu. Çünkü Selçuklular Asya'dan gelmişlerdi. Ve bütün yatırımı Anadolu'ya yapmışlardır ve hala daha Anadolu'da Selçuklu eserini daha çok görürüz. Çünkü onlar için hedef Anadolu'ya İslami bir medeniyet ve kültür getirmektir. Osmanlılar için o artık sıkıntı değildi. Burada yanlış anlaşılan noktalardan bir tanesi şudur: Osmanlılar niye Selçuklular gibi Anadolu'ya yatırım yapmadılar da hep batıya gittiler, Anadolu'yu geri plana ittiler? Geri plana ittiler değil onlar ileriye baktılar. Çünkü daha önceki safha, daha önceki parça Selçuklular zamanında bitirilmişti. Osmanlılar'dan itibaren artık ikinci bir coğrafyaya açılma zamanıydı. Onlar da bunu yaptılar, gözlerini sürekli olarak batıya doğru diktiler. Zaman zaman sadece doğudan kendilerine çelme geldi, daha fazla ileriye gitmelerine mani olan çelme geldi. Bu Karaman'dan başladı Acem'e kadar gitti.

S.Ü: Bu tarihsel süreç içerisinde Balkanlar'da islamlaşmanın tezahürlerini nerde görüyoruz?

H.D: Bunu önce insanda görüyoruz. İnsan İslamiyet'i kabul ettikten sonra ona dair eserlerle ortaya çıkıyor. Osmanlılar Balkanlar'a geçtiği zaman, tek tek islamlaştırma ve bir de gurup olarak islamlaştırma oluyor. Selçuklular zamanında değişik zamanlarda Rumeliye geçen ve orada Müslümanlık'ı henüz kabul etmeyip Orta Asya İslam öncesi davranışlarıyla Hristiyanlık ve İslam arasında bo-

calayan bazı guruplar var. Bunlar önce Müslüman olan guruplar, bir kısmı Türkler'i görür görmez onlara katılıyorlar, bir kısmı Balkan halkı özelliklerini devam ettiriyorlar. Bulgaristan'ın Yunanistan'ın Makedonya'nın daha çok dağlık kesimde olan gurupları. Bunu belirtmekte fayda var; Balkanlar'a ilk gelenler Osmanlılar değildir. Karadenizin kuzeyinden Volga başta Tuna sonda olmak üzere nehirleri aşıp Balkanlar'a inen çok kalabalık Türk guruplar var. Uzlar, Peçenekler, Kuman Türkleri, Avar Türkleri gibi. Ama bunlar Müslüman olmadan önceki dönem, bunlar erimişler. Devlet gelenekleri yok bunların. Genelde birbirleriyle savaşarak birbirlerini yok etmişler veya Bizans'ın entrikaları ve paralı askerliğinde elenmişler. Gelelim Osmanlı'dan sonra müslümanlaşmaya. İki büyük gurup var. Bu iki gurubun birtanesi Arnavutlar bir tanesi Boşnaklar (Poturoğulları diye geçerler). Meshebi özelliklerinin diğerlerinden farklı olduğunu ve çok rahat bir şekilde topluluklar halinde İslamiyet'i kabul ettiklerini biliyoruz. Arnavutlar da aynı şekilde. Arnavutlar Balkanlar'ın yerli halkındandır. Onlarda Müslümanlığı Osmanlılar vasıtası ile kabul etmişlerdir. Ayrıca anadili Makedonca olan veya Bulgar lehçesi konuşan guruplarda var. Bunlar da bu kadar büyük olmasa bile parça parça Müslümanlık'ı yine Türkler vasıtasıyla kabul eden guruplardır. Ama kitlesel olarak Boşnaklar ve Arnavutlar İslamiyete geçmişlerdir.

S.Ü: Bu islamlaşma sürecinden sonra Balkanlar'da yavaş yavaş İslami bir kültür oluşmaya başlıyor değil mi?

H.D: Önce insanı şekillendirdikten sonra şimdi ona gelelim. Tabi mimari, dini mimari geliyor önce. Nasıl Selçuklular Anadolu'ya İslam medeniyetini getirip camiler ve başka eserler yaptılarsa, Osmanlılar da Balkanlar'da bunu yapmaya başlıyorlar. Özellikle Sultanlar tarafından yada onun adına yaptırılan Selatin camileri. Bazen Padişahın haberi yoktur o eserden. Rodos'ta hala açık olan Süleymaniye vardır mesela. Kanuni adına yapılmış ama Kanuni zaten seferden sonra dönmüş geriye. Onun adına orda bulunan vezirler o camiye yaptırılar. İslami müesseseler bu şekilde Balkanlar'a doğru bir zincir halinde gelmiş. Burada o bölgenin fethinde görev almış ve fetihden sonra oranın idaresi kendilerine tevdi

edilmiş vezirleri ve akıncı beylerini görüyoruz. Bunlar oranın islamaştırılmasından sonra oranın imar edilmesinde sorumludurlar. Bu zincir Edirmede Lala Şahin Paşa'dan başlar, Şehabettin Paşa'ya, İsa Bey'e, İshak Bey'e, Evronosoğulları'na, Nihal Gaziler'e kadar uzanır. Bu isimler o bölgede idari görev dışında imar ve inşaa faaliyetlerinde görev almış şahıslardır. Hepsinin kendilerine göre o bölgede camilerini ve diğer eserlerini görürüz. Bir kısmının türbeleri de oradadır. Aklıma gelen bir kaç örnek vereyim. Mesela Üsküp'ün en önemli iki eseri İsa Bey ve Gazi İshak Bey Camiidir. İsa Bey ve Gazi İshak Bey o bölgenin büyük akıncı beylerinden; bunlar aynı aileden gelmektedirler. Zaviyeli camii örneğiyle firuze kubbesi ve türbesiyle, Yahya Kemal'in tarif ettiği gibi, o iki camii orada bulunan güzel eserlerdendir. Zaviyeli olması, orda aynı zamanda tasavvuf tarafının olduğu, alperenliğin bulunduğu bir örneği olarak tezahür eder. Bunu Vardar boyunda görürüz. Vardarda bir Türk boyunu adır zaten. Yunanlar asla "Vardar" demezler mesela.

S.Ü: Balkanlar'da İslam medeniyetinin İslam kültürünün belli başlı şehirleri nelerdir Hocam?

H.D: Bunlar eyalet merkezleri... Şimdi, Osmanlılar Balkanlara üç kol halinde yayılmışlar. Sağ kol sol kol ve orta kol diyoruz buna biz. Orta koldaki önemli şehir Edirne. Edirne hem payitaht olmuş hemde büyük bir eyalet merkezi haline gelmiş, Rumeli vilayetinin çıkış noktası başlangıç noktası. Ortadan böyle bir omurga gibi ilerler, Edirne'den ileri gittiği zaman Filibe gelir. Bu günkü adı Plovdiv, Bulgaristan'da. Böyle düz çizgi halinde Sofya'ya gelir. Sofya bir eyalet merkezidir. Sofya'dan sonra Niş önemli bir merkezdir. Şu anda Sırbistan'da bulunan Niş meşhur bir akıncı merkezidir. Ordan Belgrad'a gelir. Belgrad darul cihad-ı Belgrad adıyla geçer. Edirne'den sonra ikinci önemli merkez orasıdır. Belgrad'tan sonra Macaristan tarafına girer ve Macaristan'da meşhur "Nazlı Budin" yani Budapeşte'ye uğrar. Budapeşte'den Estargon'a geçer. Vişegrat üzerinden, ki Vişegrat çok önemli ve çok özel bir yer. Fakat maalesef çok bilinen ve gidilen bir yer değildir. Adam Budapeşte'den Estargon'a gider Vişegrat'ın önünden geçer ama coğrafya ve tarih kültürü olmadığı için orayı atlar. Halbuki Vişegrat, 'Gök-kale' türkçesi, çok güzel bir yerdir. Çok müthiş bir Osmanlı merkezidir. Şu anda da güzel bir müze olarak Macarlar koruyorlar. Estargon'dan sonra da Macaristan'ın Avusturya'yla birleştiği yerde Avusturya kesiminde Raab suyu kıyısında Yanıkkale vardır. Yanıkkale'den de buraya yani şu konuşmayı yapmış olduğumuz Viyana'ya gelir. Orta kol budur. Buna orta kol, orta hat denir. Yayılma çizgisi budur. Geri çekilme çizgisi de budur. Viyana düşmüş Yanık Kale düşmüş. Estargon düşmüş, Vişegrat düşmüş, Nazlı Budin düşmüş, çok kısa süre içerisinde bunlar düşmüştür. Savunma hattı Belgrad'ta kurulmuştur. Ve Belgrad'ta durdurulmuştur geriye doğru düşüş. Şimdi bunun ikinci hattı sol koldur. Yine Edirne merkezdir. Fakat denizden de gidildiği için o bölgedeki büyük tersane merkezi II. Beyazıt'a kadar değişmemek şartıyla Gelibolu'dur. Gelibolu hem Rumeli'nin fethinde hem tersane, deniz sisteminin kurulmasında çok önem-

li bir merkezdir. Gelibolu'dan başlar ve Edirne'nin güneyinden Dimatoka'ya, Yunanistan'a girer. Dimatoka Yunanistanda'dır. Dedeoğaç yoluyla Rodop dağlarının orta hattından ilerler. Bu hattı ilerlettiğiniz zaman Gümüllüne sırasıyla İskeçe ondan sonra Karasu Nehri gelir. Karasu Nehri geçildikten sonra Kavala başlar ve Kavala önemli bir merkezdir. Drama Serez yoluyla Selanik'e gelir. Selanik Edirne'den sonra ikinci merkez ordaki. Hala merkezdir. Aradakileri tali sayarsak Selanik üzerinden hat devam eder. Bir tanesi Mora yarım adasına gelir. Yani Atina bölgesine gelir. Mora yarım adasının merkezi Anabolu, benim çok bayıldığım Osmanlı şehirlerinden bir tanesidir ama maalesef çok az biliniyor. Bu beni daha çok keyiflendiriyor. Bir kaç defa geri alınıp tekrar imar edilmiştir. Bu oradaki eser sayısını çoğaltmıştır. Özellikle Mora fatihi olarak bilinen ve Belgrad Kalesi'nde türbesi bulunan Petervaradin'de şehit olan Damat Şehit Ali Paşa tarafından. Sol kol dediğimiz hat oradan çıkar Yanya'ya gelir. Yanya da önemli bir merkezdir. Yanya üzerinden Epir dediğimiz bölge içerisinde Avlonya'dan Elbasan'dan Tiran'a, Tiran'dan İşkodra'ya o bölgeyi tamamlamış olur. Orda da yukarıya doğru artık işte Bosna'nın Hersek bölgesi... Adriyatik kıyısında Hersek bölgesi Hırvatistan'a kadar gider. Bu sol kol. Biraz yukarı çıktığınız zaman Kosova eyaleti başlarken Kosova eyaleti Kaçarek Boğazı'ndan itibaren başlar. Orda da Prizren, Priştina, Puşitrin, Ginan, Dtroiça gibi önemli şehirler vardır. En uç noktada demin saymış olduğum Hersek'ten girmiş olduğumuz, Hersek'in dışında kalan Bosna eyaleti vardır. Bosna eyaletide işte Saraybosna'nın başı çekmiş olduğu Travnik ve Banyaluka olmak üzere üç başşehir var oranın; bu da sol kolu tamamlamış olur. Şimdi geriye kalmış oldu sağ kol. Osmanlılar'ın Balkanlarda ilerleyişindeki sağ kol; nasıl sol kol sol tarafına Marmara ve Ege'ye veriyse, Adriyatik'e doğru denizden gitiyise; sağ kol da sağ tarafına Karadeniz'i verir, Edirne'den çıkar Yıldız Dağları'ndan Varna hattına, Varna hattından Deliormanı aşar. Deliorman'da Tuna'yla karşılaşır. Aşar aşmaz Rusçuk, önemli bir ince donanma limanıdır. Gelibolu büyük donanma, Rusçuk küçük donanma, Tuna donanmasının limanıdır. Ordan Tunaya doğru gidilmiştir. Niğbolu, Silistre, Belgrad'a kadar gider o yol. O yol üzerinde donanmayla gidilmiştir, Tuna'yı aşmak referanstır akıncılıkta. Sağ kolun üst kısmında Eflak, Boğdan başlar. Eflak Boğdan Doburca'yla ilk kısmını ortaya çıkarır, ondan sonra Beseladiye doğru gider. Burak Osmanlıcası. Ve Eflak biter Boğdan başlar, Dinyeper, Dinyester, Öz ve Turla Nehirleri türkçesi... Ordan da Kırım'a kadar gider. Kırım'da Lehistan'ı tamamlamış olur. Kırım ve Lehistanla beraber Balkanlar coğrafyası sağlı sollu üç kolla bitmiş olur. Burda benim gençlere, okuyuculara acizane tavsiyem, coğrafyayla dost olmak lazım. Coğrafyayı bilemezseniz coğrafyaya hakim olamazsanız bu saydığım şeyleri hikaye dinler gibi dinlersiniz. Ben bunları şu anda ezbere anlatıyorum ama bunun coğrafyasını bilerseniz Vi-din nerde, Lon nerde, Rusçuk neresi diye gözünüzde çok daha rahat canlanır. Ve mekanı tanıyan, tarihi iyi anlar. Mekanı ve insanı, yani sosyolojiyi bilen.

S.Ü: Fethi Gemuhluoğlu Bey'in "coğrafyaya dost olunuz, tarihe dost olunuz" diye bir sözü var.

H.D: Evet, evet bende onu söylemek istedim.

S.Ü: Sayın Hocam İslam'ın, Osmanlı'nın Balkanlar'da yayılışı çok ilginç, çok hızlı gelişen bir tarih olmasına karşın geri çekiliş tarihi de çok ilginç bir süreç. Mehmet Genç Hoca geri çekilişi bir mucize olarak nitelendiriyor. Çünkü batının onca teknik yeniliğine Rönesans, Reform sonrası yaşamış olduğu değişimlere karşı Osmanlı rumeliyi adeta karış karış savunarak geri çekiliyor. Ayrıca Balkanlar'da Müslümanlara karşı, İslam kültürüne karşı bir bir soykırım olarak niteleyebileceğimiz bir imha hareketi başlıyor. Bu durum Balkan savaşlarına kadar devam eden bir süreç ve en son örneğini de 91-95 arasında yaşanan Bosna savaşında gördük. Bu yaşanan süreci geri çekiliş tarihini siz nasıl değerlendiriyorsunuz? Belgrad kaybediliyor ama üç defa geri alınıyor. Bu gün ise İslam kültürü adına pek bir şey kalmadı Belgrad'ta. Bir cami vardı onu da iki üç sene önce yakıldılar.

H.D: Yok en son camide ben geçen hafta namaz kıldım. Bayraklı Camii açık şu anda. Ve çok da büyük bir medrese yapıldı yanına. Sırbistan o eski yapmış olduğu hatalardan ders almış görünüyor. Hatta bence fazla ders almış çünkü o medreseyi o kadar büyük yapmışlar ki camiyi kapatmış. Cami Osmanlı eseri, medrese son derece çirkin bir mimaride yapılmış böyle bir garabette orda ortaya çıkmış. Fakat Belgrad'ta şu anda bir Osmanlı eseri açık ve namaz kılınabiliyor. Ama genel manada Osmanlı eserlerinin hiç bir izini görmek mümkün değil. İşte demin bahsettim biraz. Belgrad Kalesinde Şehit Ali Paşa'nın bir türbesi var, içi şu anda yağmalanmış ve boş bırakılmış. Büyük elçilik sağolsun onunla özel olarak ilgileniyor bir de nöbetçisi var. Kalenin çok güzel bir yerinde, yani aşağı yukarı Belgradın en güzel yeri diyebiliriz, adı bugün hala geçerli olan bir isim Kale Meydanı. Ayrıca bir de İstanbul Kapısı var. İstanbul'da da, enteresan, Belgrad kapısı vardır. Belgradta iki İstanbul kapısı var hatta; İç İstanbul, Dış İstanbul Kapısı diye. Saat Kule'si aynen isim olarak geçer. Belgrad'ta ayrıca bir türbe duruyor. Sadi dergahının bir şeyhinin 18.yy. türbesi olduğunu biliyorduk. Yine büyük elçilik çok ilgileniyor orda. O türbenin son halini görmek üzere gittim. Canlı gayet. Yani dışardan ziyaretçi bile alıyor nerdeyse öyle. Yıkılmış olan Tekkenin yanındaki alanı birisi kapmış, büyük ihtimalle o oraya sahip çıkıyor. Çünkü mum falan dikildiğini gördüm. Türbeler ve ölülerden medet umma kültürü din ayırımı nerdeyse yapmaz.. Balkanlar'da onu ben çok gördüm. Müslüman türbesine Hristiyanlar da gelirler. Ayrıca Niş'te bir cami vardı yakınlarda. Niş'te iki tane cami var, bir tanesi Karaçi Camii, şu anda müze. Öbürü mimari değeri olmayan bir camiydi, o yakıldı. Onu da şu anda yeniden yaptılar. Esas Osmanlı sonrasında kendini devam ettirip de büyük darbe alan dini mimari miras, Bosna Hersek'tedir. Daha önce Sırlar, Bulgarlar, Romenler, hepsi Balkan Savaşı'ndan sonra yok etmişler büyük bir kısmını. Ama esas büyük darbe silahların gücünün artmasına bağlı olarak son savaşta Sırlar'ın ve Hırvatlar'ın Bosna coğrafyasında yaptıkları imari tahribat oldu. Ama Uluslararası ve Avrupa

birliği fonlarının yardımı başta olmak üzere bu Osmanlı eserleri süratle yeniden ayağa kaldırılıyor. İhya ediliyor.

S.Ü: Hocam biliyoruz ki Balkanlar Katoliklik, Protestanlık, Ortodoksluk ve İslamın çatıştığı kültürel bir fay hattında yer alıyor. Rusya, Avusturya Macaristan ve Osmanlı'nın birbiriyle çatıştığı bir savaş alanı. Bu bölgede Özellikle Viyana bozgunu öncesinde yaşanan bir Osmanlı barışı dönemi var. Teoman Duralı bey Budin'de yapılan son savaşta Budindeki Yahudiler'in Osmanlı ordusuyla beraber Avusturya Macaristan ordusuna karşı savaştığını anlatmıştı. Kendisi de bir Yahudi profesörden dinlemiş bunu. Bu kişi Yahudilerin Massada'dan sonraki ilk savaşı olarak nitelendirmiş Budindeki savaşı. Yani bu kadar bir benimsemişlik var Osmanlıya karşı.

H.D: Bu durum karşılıklı. Karşı tarafta da böyle bir benimseme vardır. Bir çok yerin fethinde Yahudiler Osmanlılar'a yardımcı olmuşlardır. Osmanlılar da bunu altında kalmamışlardır. Mesela Rodos'ta Sur içinde gayrimüslimlere bina yaptırılmamıştır. Ama Yahudilerin sağır ve kebir diye anılan iki tane sinagog yapmasına izin verilmiştir. Bunu çok görüyoruz. Hele 1481'de İspanya'daki Yahudiler'in Selanik'e yerleştirilmesinden sonra bu daha da kuvvetlenmiştir. Ama burda Osmanlılar'ı daha çok zorlayan yerli halktan ziyade karşıdaki muhatap olan devletin tutumudur. Burda Bulgar krallığından başlayıp Sırp despotluğuna kadar Ortodoksluk adına bir direnme olmuştur. Halk Avusturya Macaristan'ın ve Venedik'in Katolik anlayışı yerine Osmanlı'nın sarığını görmeyi tercih etmiştir. Doğu ve batı Roma bölünmesinden sonra doğu Romanın Ortodoks olan tebası, Osmanlı'ya karşı hep sıcak davranmıştır. Balkanlar'da Protestanlık'ın klasik dönemlerde hiçbir tesiri yoktur. Protestanlık Marksizm'in ortadan kalkmasından sonra Amerikan ve İngiliz ortak operasyonu ile dinsiz fakir olan kesim arasında misyonerlik yoluyla yayılmaya başlamıştır. Tarihte bir protestan hareketi yok Balkanlarda.

S.Ü: Hocam Rumeli'den çıkmış önemli devlet adamları, şairler, ilim adamları kimlerdir ilk akla gelen?

H.D: Burda tabii Sokullu önemli bir isimdir. Sokullu bu günkü Bosna Hersek'in Sırp Cumhuriyeti bölümünde, Vişegrad kasabasının yakınında Sokol diye bir köyde doğmuş. Ben gittim köyüne. Köyün adı hala Sokol olarak duruyor şu anda. Bir devşirme olarak alınmış, Osmanlı Devleti'nin cihan imparatorluğu olduğu en güçlü zamanında, sadrazamlığa kadar yükselmiş ama unutmamış köyünü ve o köyü Vişegrad'a bağlayan yol üzerine meşhur Drina Köprüsünü yaptırmış. Sokullu ayrıca aile olarak devam etmiştir. Sokullu Mustafa Paşa da önemli aile fertlerinden birtanesidir. Bosna Hersek'te Dağmat Rüstem Paşa vardır. Bosna'da çok büyük hayır eserleri olmuştur. Hatta Uluslararası Saraybosna üniversitenin kuruluşunda bulunan üst düzey devlet görevlisi bir dostum anlattı bana; Üniversite için yer ararlarken çok güzel bir yer beğenmişler. O yerle ilgili tapu araştırmalarını yaparken Rüstem Paşa'nın vakfına ait çıkmış o alan. Bunu son döneme kadar, Yahya Kemal'e kadar, edebiyat dünyamızda bir çok kişiye kadar getirebiliriz.

Bunların isimlerini saymak yanlış olur, diğerleri unutulacağı için söylüyorum. Sembolleri var tabii, Yahya Kemal bunun sembollerinden bir tanesidir. Eserlerinde bunu çok sıkı, açık bir şekilde aksettirir. O kültürel coğrafyanın olmazsa olmazıdır. Balkanlar'ı tanımak için, Rumeli'yi tanımak için Yahya Kemal'i tanımak gerekir.

S.Ü: Hocam son savaş sonrasında Boşnaklar'ı örgütleyen Balkanlardaki son Osmanlı, bilge Kral olarak anılan Aliya İzzetbegoviç var birde. Aliya savaşta subaylarına ahlak semineri verirken, kiliselere saldırı yapılmayacak, sivillere dokunulmayacak diye emrediyor askerlerine. Başka bir yerde Sultan Reşat'ın Balkanlar Savaşları sırasında, yani yaklaşık yüzyıl önce Osmanlı ordusuna yazdığı bir fermanı gördüm. Sultan Reşat'ın ve Aliyanın değindikleri ilkeler neredeyse aynı ilkeler. Aliya hakkında neler söylemek istersiniz.

H.D: Aliya İzzet Begoviç gerçekten Balkanların son Osmanlılarından bir tanesidir. Çok sevilen, son derece saygın, son derece sıra dışı bir adamdı. Balkanlar'daki Müslümanlar'ın Türkiye'ye yönelik göçünden rahatsız olduğunu biliyorum, ordaki potansiyelin erimesinden dolayı. Ve en iyilerin gittiklerini hep söylerdi; ben onun bir tarifini hatırlıyorum. "Burda ateş geldikçe süt kaynamıştır. Süt kaynadıkça üzerindeki kaymak ve krema kısmı anadoluya dönmüştür. Her kaynaşıpta krema anadoluya gitmiştir. Yani zenginler okumuşlar, kaybedecek şeyi olanlar gitmiştir. Kaybedecek bir şeyi olmayan garipler burda kalmıştır." demiştir. Doğru bir teşhistir kısmen, yani bugün Türkiye'deki Boşnak sayısı Bosna Hersek'tekilerden fazla, onların gitmemeleri durumunda, ordaki tüm coğrafya sosyolojik ve demografik olarak değişebilirdi. Aliya'yı bu şekilde ayırıyoruz. Son dönemde şahit

olduğum bir olayla bitireyim. Kosova'da Sultan Murat Türbesi'ni ziyaret ediyoruz. Baktık dört beş kişi bir koçu kurban ediyorlar, fakat tam olarak tekbir getiremiyorlar. Müdahale ettik duruma ve tercüman yardımıyla anlaştık. Orda erkek çocuk doğduğu zaman Sultan Murat türbesine adak adanıyormuş ve ismini Murat koyuyorlarmış. Oğlan çocuğu olmuş, kurbanı kesmeye gelmişler. Ama o eski segah makamındaki tekbir, uygulanma şeklini kaybettiği için kötü bir şekilde okunuyor. Yanımda İstanbul'dan sesi çok güzel hafız bir amcamız vardı, O'na bir segah tekbir ettirdik. Ordaki yaşlı amca da çok duygulandı. "Haza tekbir!", tekbir böyle olur dedi. İstanbul'dan gelen bir gurubun Kosova Ovası'ndaki Arnavutlarla tekbir ve Sultan Murat'ın gölgesinde buluşmaları bana göre çok hoş oldu. Gençlere, imkanı olanlara bu tarihi okumalarını salık veriyorum. Hele Viyana'da olanlar. Balkanlar'a batıdan bakılma noktasıdır Viyana ve Osmanlı'nın son geldiği noktadır. Yaz tatillerinde macera ruhunda geliştirmek amacıyla her türlü araçla balkanların her tarafına gitmek mümkün. En zor gidilen yer Sırbistan ve Bosna Herseğ'in Sırp bölgeleriydi, ben en son bölgeyi bir kaç defa dolaşan birisi olarak diyebilirim ki, Sırp'larda artık çok hoş davranıyorlar, tüm koplekslerini atmışlar, her tarafa alıyorlar. Böyle bir rahatlama oldu Balkanlar'da, bu rahatlama uzun sürmeyebilir. Sıkıntı tekrar gelmeden bu zamanlarda Balkanlar'ı görmenin, tanımının faydası var. Balkan tabirini hiç açmadık "Rumeli"yi kullandık hep. "Balkan" Türkçe'de dağ demektir. Balkanlık yer dağlık yer demektir. Osmanlılar Balkan Dağları'nda gerçekten büyük sıkıntılar çekmişler ve onun için "Balkan" tabirini de çok fazla kullanmayıp "Rumeli" tabirini kullanmışlardır. ■

SARAJEVO LJUBAVI

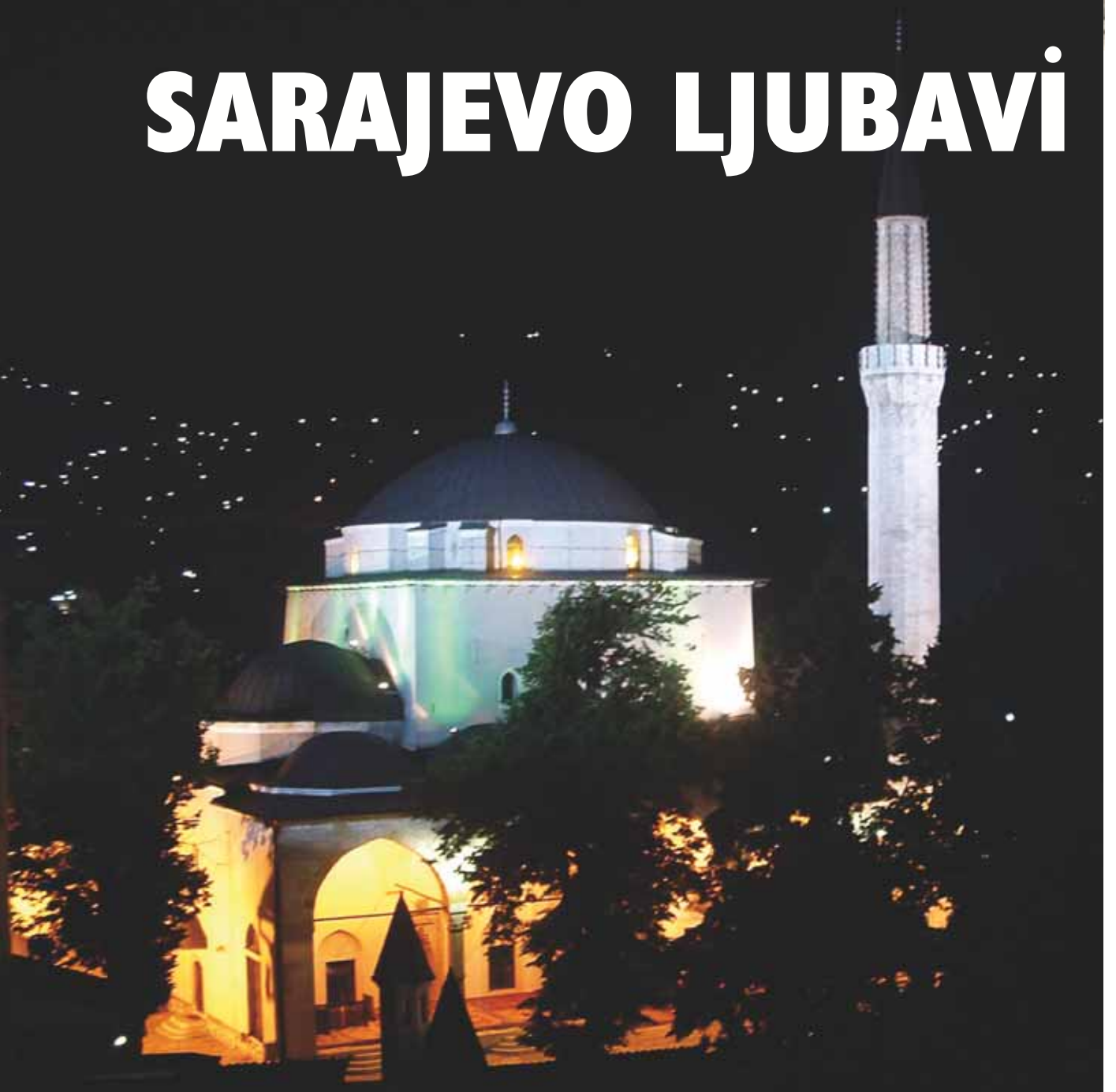

Foto: Kerim Çollak

MOJA*

Gazi Hüseyin Camii ve Saat Kulesi

Foto: Kerim Çollak

Enes Bayraklı

➤ Bosna Hersek diye bir ülkenin varlığından ilk haberdar olmam Türkiye’de ki birçok insan gibi Bosna savaşı patlak verdiği zamanlara rastlar. Bosna Hersek, o zamanlar dünyayı yeni yeni tanımaya başlayan muhayyilede derin izler bırakan bir ülke olmuştur. TV deki haberlerin sayesinde Bosna’nın dramına bütün Türkiye’yle beraber bende şahit olmuştum. Bu şahitlik, zamanla Bosna hakkında okuduğum ve duyduğum şeylerle ilgiye hatta sevdaya dönüşmüştü. O yıllarda İHH’nın Bosna Hersek ile ilgili yayınladığı ve Bosna’nın bütün şehirlerinin tarihini ve savaşı anlatan Bosna Dramı adlı kitabı defalarca okuduğumu hatırlıyorum.

20001 yılında kader beni Viyana’ya Üniversite okumaya getirmişti. Türkiye’de iken bize çok uzak duran Bosna şimdi artık bir otobüs yolculuğu uzaklığındaydı. Nihayet üç arkadaş 2001 yılı Ramazan bayramını Bosna’da geçirmeye karar verdik. Yola çıkarken Saraybosna’da gıyaben tanıdığımız sadece bir kişi vardı, Türkolog Amina hanımefendi. Savaş biteli 6 yıl olmuş, ülke hala durulmamış durumdaydı. Bütün bu olumsuzluklara rağmen eski Türk akıncıları gibi „Ey Kahpe rüzgâr artık ne yandan esersen es“ deyip arefe gününden yola revan olduk.

Yolcularının tamamına yakını Avusturya’da okuyan Boşnak gençlerden oluşan otobüsün içinde kulağımızı yavaş yavaş Boşnakçanın o tatlı melodileri okşamaya başlamıştı. Ne zaman ki otobüsümüz Slovenya’dan çıkıp Hırvatistan sınır kapısına geldi, bu coğrafyada Türk olmanın ne demek olduğuyla ilgili ilk çarpıcı izlenimlerimizi de edinmeye başladık. Hem Hırvat hem de Bosna Sırp cumhuriyeti sınırında koskoca otobüste sadece biz üç arkadaş otobüsten indirildik ve baştan aşağı aramadan geçirildik. Polis sadece pasaporta bakıp „hmm Turkska“ diyor ve bize inmemiz gerektiğini işaret ediyordu. Son zamanlarda bu katı muamelenin hafiflediği ile ilgili çeşitli haberler olsa da Balkanlarda Türk olmak kimi yerde aşırı bir sevgiyle (Bosna Hersek’in Boşnak bölgesi, Kosova, Prizren, Üsküp vd.) kimi yerde ise hadsiz hudutsuz bir nefretle karşılanmaktadır.(Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan vd.) Bu noktada sadece Sırpların Boşnakları katlederken Türklerden öcümüzü alıyor dediklerini hatırlatmamız yeterlidir sanırım...

Otobüsümüz Bosna Hersek'in Boşnak bölgesine geçtiği zaman ortalık yavaş yavaş ağarmaya başlamıştı. Yolum kenarında bulunan camilerin minarelerinde al yıldızlı yeşil bayraklar asılmıştı. Radyoda Boşnakça bayram ilahileri çalıyor, yolum yanında başını taştan taş vuruşarak akan bir nehir bu ilahilere eşlik ediyordu. Otobüsümüz Travnik'e uğradıktan sonra doğru Saraybosna'ya geçti. Hemen bir taksiye atladık ve taksiciye „Başçarşıya“ diye gideceğimiz yeri belirttik. Başçarşıya vardığımızda bayram namazı bitmek üzereydi, heyecan içerisinde çarşı içerisinde Gazi Hüsrev Bey camii'ni aramaya başladık. Camiye vardığımızda bayram namazı bitmiş cemaat dışarı çıkmaya başlamıştı. Hemen Boşnak kardeşlerimizle „Bajram Mübarek“ olsun diyerek bayramlaşmaya başladık. Bayramlaşma bittikten sonra camiinin hemen yanında bulunan Gazi Hüsrev Beyin türbesinde birer Fatiha okuyup, oradan bizi misafir edip edemeyeceklerini sormak için Gazi Hüsrev bey medresesine uğradık. İlk karşılaştığımız kişi bizim Türkiye'den geldiğimizi duyar duymaz bizi hemen yemekhaneye götürdü. Biraz sonra çorba, Boşnak böreği, kahve ve baklavadan oluşan kahvaltımız önümüzde duruyordu. Kahvaltıdan sonra medresede konaklama imkânı olmadığını öğrenip teşekkür ederek tekrar başçarşıya çıktık. Artık Saraybosna ile bayramlaşabiliydik.

Biz bayramlaşmadan önce gelin Saraybosna'yı bir tanıyalım. Saraybosna 1463 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmiştir. 1878 yılında Avusturya'nın işgaline kadar bizim hâkimiyetimizde kalmış, Rumelinde Türklerin kurduğu en büyük şehirlerden birisidir. Şehir 1492 yılından sonra. Kuzeyde Ozren Planina (1.452 m.), güneyde Romanya Planina (1.649 m.) ve Jahorina (1.913 m.) dağları arasında kalan Miljacka vadisinde kurulmuştur. Şehrin ortasından Miljacka çayı geçmekte ve şehri ikiye bölmektedir. Bugün Saraybosna'da Osmanlıdan kalan eserlerin bulunduğu bölge Stari Grad (Eski Şehir) olarak adlandırılan bölgedir.

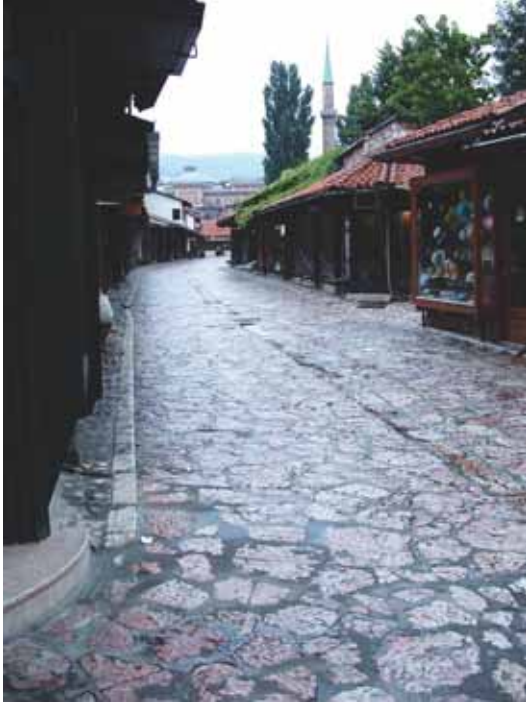
Eski şehrinde en can alıcı noktası Başçarşıdır. Başçarşı çatıları kırmızı kiremitle kaplı, tek katlı onlarca küçük dükkândan oluşan bir Osmanlı çarşısıdır. Çarşının içinde Gazi Hüsrev Bey Camii, Medresesi ve Türbesi, Ferhadiye Camii, Sebil, Kütüphane, Saat Kulesi, Çeşme, Bursa Bedesteni ve Morica han yer almaktadır. Başçarşıya gelenlerin ilk yapması gereken iş önce Gazi Hüsrev Bey Camiine uğramak ve iki rekât namazdan sonra İsa Bey'den sonra Saraybosna'nın ikinci kurucusu sayılan Gazi Hüsrev Beyin türbesinde bir Fatiha okumaktır. Gazi Hüsrev Bey, Kanuni Sultan Süleyman devrinde Bosna'da uzun süre görev yapmış bir sancak beyidir. Babası Boşnak annesi Türk olup, annesi tarafından Sultan II. Bayezid'in torunudur. 17 yıl Bosna'da sancak beyliği yapmış olan Gazi Hüsrev Bey, 18 Haziran 1541 tarihinde Karadağ'ın Drobnjaci şehrinde çıkan bir Sırp isyanını bastırırken Mokro köyünde vefat etmiştir. Gazi Hüsrev Bey, Saraybosna ve çevresinde İslamiyet'in yayılmasında önemli rol oynayan eserler yaptırmıştır.

Gazi Hüsrev bey camiinde bir vakit namazı kılınması da hararetle tavsiye olunur. Vakit namazının başında müezzinlerin Türkçe olarak „Sahibül Hayrat vel Hasenat Gazi Hüsrev Beyin Ruhu için El Fatiha“ diye okuduğunu duyarsanız sakın şaşırmayınız. Nasıl ki Türklere İslami terminoloji İslam'ı kendilerinden öğrendikleri İranlılardan farsça kelimeler ile geçmişse (Namaz, Abdest, Peygamber gibi) Boşnaklara da bizden Türkçe olarak geçmiştir. Bugün Boşnakça da yüzlerce Türkçe kelime bulunmaktadır. Bu duruma Bosna'ya gitmeniz halinde benim gibi bizzat şahit olabilirsiniz. Başçarşıda dolaşırken fotoğraf makinemizin pili bitti ve bir fotoğrafçı dükkânına pil satın almak üzere girdik. Dükkân sahibi hanımla İngilizce anlaşmaya çalışıyorduk, bu arada satın aldığımız pilin kutusunu açmak için makas lazım oldu. Ben yanımdaki arkadaşlara dönerek yahu makasın İngilizcesi neydi diye sorarken kadıncağız makası çekmecedan çıkardı ve Makas, Makas deyiverdi. Bu gibi durumlarla karşılaşmak Türkler için rumelinde olağan bir durumdur.

Saraybosna'yı ziyaret etme adabından bahsederken önce şehrin ikinci kurucusunun türbesini ziyaret etmek gerektiğinden bahsetmiştik. Doğru olanda budur, çünkü kültürümüzde bir şehir ziyaret edildiğinde oranın öncelikli olarak manevi büyüklerinin kabirleri ziyaret edilir. İstanbul'da bu Eyüp Sultan Hazretleridir mesela. Saraybosna'da ise Gazi ve şehit Hüsrev beydir. Gazi Hüsrev beyin türbesinden çıktuktan sonra artık acıktık güzel bir Boşnak böreği yiyeelim deyip maddi açlığınızı bastırmanın peşine düşmeyin sakın. Gazi Hüsrev Beyden sonra, rumelide ortaya çıkan yeni bir Osmanlı akıncısı, bilge kral merhum Alija İzzetbegovic hemen karşı tepede şehit askerlerinin aguşunda yatmaktadır. Hemen bir solukta tepeye tırmanıp Alija'nın ve şehitlerimizin ruhuna bir Fatiha, vaktiniz varsa bir Yasin okumak, bu şehri ve Bosna'daki İslam kültürünü Sırp barbarlığına karşı canları bahasına koruyan bu yiğitlere karşı yerine getirmemiz gereken bir görevdir.

Şehitlerimize karşı görevimizi yaptıktan sonra artık başçarşıya inip, ama illaki başçarşıda İspanaklı, kıymalı ya da patatesli Boşnak böreğinin ya da kaymak (yoğurt), ince kıyılmış soğan ve İnegöl köfteden oluşan Cevapcicinin tadına bakabilirsiniz. Yahut da Morica Handa Bey Çorbasını afiyetle yudumlayabilirsiniz. Bu arada unutmadan Mladi Müslümani (Genç Müslümanlar) örgütünün merkezi Morica handadır. Alija İzzetbegovic'in yol arkadaşı Ömer Behmen Beyde bu kurumun başındadır. Nasibiniz varda, Ömer Behmen Beyi bulabilirsiniz elini öpüp hayır duasını almanız hararetle tavsiye edilir. Ömer Behmen Bey uzun yıllar hapisanede yatmış ve davasının çilesini çekmiş yiğit bir insandır.

Börekten ve Cevapcici den sonra artık sebilin olduğu küçük meydandaki kahvehanelerde sebilde yıkanan güvercinleri seyrederek keyif kahvenizi afiyetle yudumlayabilirsiniz. Boşnak kahvesi bakır bir tepsinin içinde bakır küçük bir cezvede yanında lokum ile birlikte şekeriz olarak ikram edilir. Kahveyi cezveden kulpuz minik finca-

Fotoğraflar: Kerim Çallık

na siz kendiniz dökersiniz. Sigara tiryakilerine kahvenin yanında Drina sigarası erbabinca tavsiye edilmektedir. Hatta boşnakçada "sigarasız kahve, imansız Türk olmaz" diye bir deyim bile vardır. Kahve kültürü Türkiye'de özellikle son yüzyılda çayın yaygınlaşmasından sonra biraz daha geriye çekilmiştir. Ama Bosna'da günün her saatinde kahve tüketilmektedir. Başçarşıda tanıştığımız Salmir buralarda çay bulamaz mıyız diye sordüğümüzda

biz hasta olduğumuz zaman annem çay yapar, onun dışında bizde hep kahve içilir demişti.

Salmir ile Gazi Hüsrev Bey camisinin şadırvanından abdest alırken tanışmıştık. Salmir Saraybosna üniversitesinde Türkiyat okuyordu. Salmir'in yanında ise Fettullah Hoca efendinin bihaçtaki okulunda okuyan bir Türk öğrenci vardı. Uygun bir otel bulma konusunda bize yardımcı oldular. Ama bize en büyük güzelliği akşam bizi Saraç İsmail Camiinin yanındaki Meytaş Nakşibendî Tekkesine götürerek yaptılar. Tekkenin şeyhi savaş sırasında 7. Müslüman tugayının komutanlığını yapmış olan Halil Brzina Efendi'di. Savaş başlayınca maiyetindekileri toplayıp bir tugay kurup düşmana karşı çırpışmış, Şeyh Şamilin ve Şeyh Senusi'nin veliahdı hakiki bir sufi. O akşam Türk olduğumuz için tekkede baş tacı edildik, Şeyh efendi kelimelerini anlamasak da manasına aşina olduğumuz bir sohbet yaptı. Daha sonrada hep beraber bayram ilahileri söylendi, bizde eşlik ettik.

O akşam tekkede tanıştığımız Boşnak ordusunda subay olan Deniz Beye tünele nasıl gidebileceğimizi sorduk. O da bize ertesi sabah koşevo stadında buluşalım ben sizi götürürüm dedi.. Koşevo stadı ise öyle sıradan bir stat değil savaş sırasında şehirde yer kalmadığı için şehitliğe dönüştürülmüş bir statir. Dile kolay savaş sırasında Boşnaklar yaklaşık olarak 250.000 kişiyi şehit vermişlerdir.

Ertesi gün Deniz beyle koşevo stadında buluştuk, şehitlere Fatiha okuduktan sonra tünele doğru yola çıktık. Saraybosna havaalanı altından Boşnakların savaş sırasında açtığı bu tünel imanin ve azmin insana neler yaptırabileceğinin bir belgesiydi adeta. Saraybosna savaş sırasında tam 1425 gün kuşatma altında kalmış, Boşnaklar bu kuşatmayı kırabilmek için BM kontrolünde olan havaalanının altından 800 metre uzunluğunda bir tünel açarak Boşnak ordusunun kontrolünde olan igman dağlarıyla bağlantı kurmuşlardır. Şehrin birçok ihtiyacı, gaz, elektrik, silah, cephane, yiyecek bu tünelden karışılmıştır. Tünelin Butmir semtindeki girişi bugün müze olarak kullanılmaktadır.

Rumelinin kalbi Bosna, Bosna'nın kalbi Saraybosna'dır, Saraybosna'nın kalbi ise Başçarşıdır. Başçarşı İslam kültürünün balkanlarda yaşayan canlı bir örneğidir. Saraybosna'yı görmek demek sadece bir şehri görmek demek değil, bir kültürün en olumsuz koşullar altında dahi kendisini nasıl koruduğuna ve o kültürün taşıyıcısı olan Evladı Fatiha'nın mücadelesine tanık olmak demektir. Bundan dolayı bütün Türkler, özellikle avrupadaki Türklerin bu coğrafyayı tanımaya ihtiyacı vardır.

Sözümüzü en son olarak bir tavsiye ile bitirelim. Rivayet odur ki gazi Hüsrev Bey camiinin dış duvarında bulunan çeşmeden su içenlere Saraybosna'yı tekrar ziyaret etmek nasip olmuştur. Eğer size de bir gün Saraybosna'yı ziyaret etmek nasip olursa, o çeşmeden su içmeyi sakın ha ihmal etmeyin. Biz içtik yararını gördük, size de tavsiye olunur.

Eğer bu kutsanmış
kadın olmasaydı, o kötü
zamanlarda bizden ne
çıkardı diye düşündükçe
ürperiyorum.

Carl Larsson

SELMA LAGERLÖF

H. Yavuz Aytekin

İsveç edebiyatının en önemli simalarından birisi olan ve edebiyat alanında Nobel ödülü sahibi olan ilk kadın edebiyatçı, Selma Lagerlöf 20 Kasım 1858 tarihinde Mårbacka çiftliğinde (Värmland) dünyaya gelir. Lagerlöf içinde vahşi hayvanlarda dâhil olmak üzere her türlü börtü böceği barındıran sık ormanların içindeki, dünyaya geldiği çiftlikte büyür, yetişir. Bu hayat onun öykü anlatımındaki başarılarına doğrudan tesir etmiştir. Zaten Lagerlöf'ün ailesinde öykü, efsane ve masal anlatımı tabir yerindeyse bir gelenek halini almıştır. Büyükannesinden dinlediği bu tarz sözlü aktarımlar onun yazın hayatındaki uzun soluklu başarısında önemli bir yere sahiptirler.

Lagerlöf tatlı bir çocukluk geçirmiştir denebilir ancak hastalıkların pençesinden hiç kurtaramamıştır kendini. Hatta bir gün soğuk bir su kaynağında bacakları-

na felç bile inmiştir. Bir sene sonra toparlanır, kendine gelir lakin aksamadan da yürümeyi beceremez. Bunu sürekli çok yavaş yürüyerek örtmeye çalışır. Bu sakatlığı çocuk Selma'dan çok şeyler alıp götürmüş olsa da, Selma Lagerlöf'ü dünya edebiyatına armağan etmiştir. Lagerlöf bu durumu daha sonraları şöyle dile getirmiştir: ile alakalı şunları söylemiştir: " Bu sakatlık hali beni yerimde oturup iç dünyama bakmaya mecbur bırakmıştı." Ama bu sakatlık, artık onun bir parçası idi. Bir çocukluk anısı onunla alakalı birçok şeyi özetlemeye yetiyor da artıyor bile. Lagerlöf onüç yaşlarında iken bir gün ağlayarak babasına gider. Babası da salıncaklı sandalyesine kurulmuş, keyifle gazete okumaktadır ve aynı akşam çocuklarını yakın bir çiftlikteki kır balosuna götürmeyi tasarlamaktadır. Ancak Selma'nın isteği bambaşkadır. Ağlayarak babasından kendisinin evde kalmasına müsaade etmesini ister. Aksadığı için kimse kendisi ile dans etmek istememesini bahane eder. Hâlbuki ablaları ve ağabeyi babalarının bu hoş teklifine çok sevinmişlerdir. Babası ağlayan Selma'nın daha fazla konuşmasına mahal vermez ve elinden tutarak mutfağa götürür, oyalanacağını düşünerek ona yiyecek bir şeyler verir. Selma ise ağlamaya devam etmektedir. Ağlarda ağlar.. Sonra nasıl olduysa razı olur ve o da diğerleri ile beraber bu kır balosuna gider. Ama sonuç Selma'nın daha önceden tahmin ettiği gibi vahimdir, gerçekte kimse ona itibar etmemiştir. Selma bunun üzerine dünyadaki kendinden daha kötü durumda olan insanları tasavvur etmeye çalışır ama bu Polyannacılık oyunu da fayda etmez. Belki de sadece aksadığı için değil, sevimsiz ve çekici olmadığı için kimse ona yanaşmamaktadır. Bunun farkına varmış olmak Selma'yaacı vermiştir.

Lagerlöf 1881 senesinde, babasının isteğine karşı çıkarak Stockholm'e gider ve orada bir sene kız lisesine devam eder. Ancak sonradan öğretmen okuluna giderek bir 1885 de buradan mezun olur ve aynı sene Landskrona'da öğretmenliğe başlar. İlk romanı 'Gösta Berlings Saga' Landskrona yıllarında yazılır. Bu eser ile Idun dergisinin düzenlediği bir yarışmayı da kazanmıştır hatta Lagerlöf. Ama eser ilk olarak 1891 senesinde basılır. Eserin eleştirmenler arasındaki ilk izlenimler genellikle menfi olmuştur. Daha sonra Danimarkalı bir eleştirmenin müspet bir eleştirisi sonucunda kitabın üzerindeki ilgi yoğunlaşır ve Selma Lagerlöf'ün bu ilk eseri en çok okunan kitaplar arasında yer alır. Eserde kurgulanan olay 1800lü yılların başlarındaki Värmland'da geçmektedir. Eserin kahramanı çok etkileyici vaazlar vermesine rağmen, alkole olan düşkünlüğü ve vazifelerini ihmal etmesi papazlıktan azledilen Gösta Berling'dir.

Lagerlöf 1895 senesinde çok sevdiği öğretmenliği bırakır ve Avrupa seyahatine çıkar. Bu seyahatin semeresi ise bir başka önemli romanı olan Antikrists mirakler (Antikristin mucizesi) dir. Lagerlöf'ün bu romanı 1897 senesinde basılmıştır ve Antikrist Sosyalizme tekabül eden bir remizdir.

1896da Lagerlöfün bir sene sonra, kız kardeşi Gerda'nında etkisi ile yerleşeceği Falun yakınlarındaki bir çiftçi grubunun Kudüs'e göçmesini ise Jerusalem isimli romanına güzel bir taban oluşturmuştur.

Bütün bu eserlerin önemi inkar edilemesede, Lagerlöfün en önemli eseri "Nils Holgerssons underbara res genom Sverige"(Nils Holgersson'un yabankazlarıyla maceraları) dir. Eser aslında İsveç okullarında, çocuklara İsveç coğrafyasını öğretmek için masalımsı bir dille yazılmıştır, lakin ünü ülke sınırlarını aşmış olan kitap yaklaşık olarak otuz dünya diline tercüme edilmiştir. Kitabın kahramanı Nils Holgersson'dur. İsveç'in güneyinde küçük bir çiftlikte yaşayan, ondört yaşında bir delikanlıdır. Tembelliği ve yaramazlığı yüzünden anne babasına eziyetler veren bir yenyetme. Yine bir gün bir cüceye yaptığı eşek şakası yüzünden cezalandırılır ve o da bir cüceye çevrilir. Daha sonra kendilerine katılmak için bir göçmen kuşlar sürüsünü bekleyen bir kazı engellemek ister ama çok küçük olduğu için başarmaz. Kaz da onu alarak havalanır. Zor durumda kalan bazı hayvanlara yardım ettiği için cezasına son verilip tekrar insan haline getirilmesine itiraz ederek yolculuğa devam etmek ister. Eserde aynı zamanda söz konusu edilen yerlerin o zamanki sosyal ve iktisadi durumları da yansıtılmaktadır.

Selma Lagerlöf daha sonra 1909 da edebiyat alanında Nobel ödülünü alan ilk kadın olacaktır ve 1914 de Nobel ödülünü veren İsveç akademisinin ilk üyesi olur. Selma Lagerlöf 16 Mart 1940 da hayata gözlerini yummuştur. Diğer bazı önemli eserleri ise şunlardır:

Liljecronas hem, (Liljekronanın evi), 1911
Löwensköldska ringen, (Generalin yüzüğü), 1925
Charlotte Löwensköld, (Charlotte Löwensköld), 1926
Dagbok för Selma Ottilia Lovisa Lagerlöf, (Selma Ottilia Lovisa Lagerlöf'ün günlüğü), 1932
Höst, (Güz), 1933

NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ

Yusuf Dursun

Alfred Nobel (dinamitin mucidi) kazandığı serveti insanlığa hizmet için harcamak amacıyla, ölümünden sonra 5 dalda ödül dağıtılmasını vasiyet etmiş. Edebiyat bu beş daldan biri.

Nobel Edebiyat Ödülünü, İsveç akademisi 1901 yılından beri düzenli olarak vermektedir. Yüksek prestijinin yanı sıra yaklaşık bir buçuk milyon dolar kadar da maddi bir ödül söz konusudur. Ödül sadece yaşayan kişilere verilir. İkinci Dünya savaşı yıllarında ödül verilmemiştir. Bazı yıllar iki kişiye verildiği olmuştur. Genellikle yazarın tüm eserlerine verilirken bazen özellikle bir eser adı zikredildiği de olur. Bu güne kadar Pasternak ve Sartre ödülü reddetmişlerdir. (Rivayete göre Pasternak, Sovyet yönetiminin baskısıyla. Bir dedikoduya göre Sartre da on yıl sonra "fikrimi değiştirdim, parayı alabilir miyim?" diye sormuş ve hayır yanıtı almıştır)

Nobel Edebiyat Ödülü, edebiyat çevrelerinde prestiji olan bir ödül. Ama ödüllendirilenlerin seçiminde rol oynayan kıstaslar hep tartışılmıştır. Ödülün politik saiklerle verildiği yaygın bir kanaat. İkincisi, batılı kültür dairesi içinde yer alan ülkelerin yazarlarının 'kayırıldığı' bir gerçek. Avrupa dilleri ödülü toplam 96 kere kazanırken, tüm geri kalan dillerin toplam 8 kere kazanmış olması, İsveççe 6, Norveççe ve Danca (Danimarka dili) üçer kere kazanırken, Çince, Hintçe, Türkçe ve Arapça'nın birer kere kazanması, Afrika dillerinin hiç kazanmaması Nobel'in evrensel bir ödül olma iddiasına gölge düşürmektedir. Nobel Edebiyat Ödülü, siyasi kriterlerle verildiği gerekçesiyle de çok eleştirilmiştir. Gerçekten de 1953 yılında ödülün tutup da Winston Churchill'e, "yüksek insani değerleri savunan konuşmaları" nedeniyle verilmesi halinde bugün İsveç Akademisini onurlandıran bir karar değildir. (Churchill'in Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere'nin Irak'ı işgali sırasında çıkan ayaklanmaları bastırmak için zehirli gaz kullanılmasını "I am strongly in favour of using poisoned gas against uncivilised tribes" -"Uygarlaşmamış kabilelere karşı zehirli gaz kullanılmasını şiddetle destekliyorum"- sözleriyle savunduğunu hatırlayalım.)

Ödül verilenlerin edebi kaliteleri ancak üçüncü, dördüncü sırada rol oynayabiliyor. Bu yüzden de, vaktiyle bu ödülü almış olan yazarlardan birçoğunu bugün hatırlayan bile yok.

1901'de ilk ödülü alan Fransız şairi Sully Prudhomme, 1933 ödülünü alan İvan Bunin, 1938 yılında bu ödülü

alan Amerikalı yazar Pearl S. Buck, 1966 ödülünü İsveç'li Elly Sachs'la paylaşan İsrailli Shumuel Yosef Agnon, 1973 ödülünü alan Avustralyalı Patrick White, 1984 ödülünü alan Çekoslovakyalı Jaroslav Seifert... Vs.

Bunlar ne dünyanın ne de kendi ülkelerinin en iyi yazarları, şairleri değil. Nitekim adını şanını da halen tanıyan yok bu yazarların...

Ama elbette ödül alanlar listesinde edebiyatın zirvelerinden çok sayıda isim de var. T. S. Eliot, William Butler Yeats, William Faulkner, Albert Camus, Samuel Beckett, Pablo Neruda, Octavio Paz, Saint-John Perse...

Bir bu kadar da Nobel Edebiyat Ödülü 'verilmeyen' büyük isimler sıralanabilir:

Tolstoy, Proust, Çehov, Kafka, Borges, Bertolt Brecht, Ezra Pound, James Joyce, Thomas Bernhard, Thomas Hardy, Henrik Ibsen, Virginia Woolf, Joseph Conrad, Allen Ginsberg...

Heralde şimdi siz de aynı şeyi düşünüyorsunuzdur benim gibi, ödül verilmeyenler listesi ödül verilenler listesinden daha havalı.

En çok Amerikalılarla Fransızlara verilmiş bu ödül. Bugüne kadar Nobel edebiyat ödülü kazanmış olan yazarların 10'u ABD'li, 9'u Fransız. Ödülü kazananlardan 7'si (aslında beşi) İngiliz. Ancak bunlardan da biri aslen Trinidadlı (Naipaul), biri aslen Bulgar (Canetti).

Ayrıca gene kazananlardan 6'sı Alman, 5'i İtalyan, 4'ü İrlandalı, 4'ü Rus, 3'ü İspanyol. İkişer kişi de İsviçreli, Avusturyalı ve Yunanlı.

Belçikalı, Çinli, İzlandalı, Mısırlı, Şilili, Japon, Meksikalı, Nijeryalı, Kolombiyalı, Avustralyalı, Bulgar, Hintli, Polonyalı, İzlandalı, Macar, Çek, Yugoslav, Türk ve Guatemala'lı yazarlar bu ödülü birer kere almışlar.

İslam ülkeleri içinde bir tek Mısırlı Necip Mahfuz ve Türk yazar Orhan Pamuk var ki onlar da İslam dünyasını ne kadar temsil edebileceği tartışılır.

Gerek Türkiye'de gerekse Arap ülkelerinde edebi değeri ve kalitesi itibarıyla ödül alanların birçoğundan üstün yazarlar/şairler var. Ama batı dünyasında tanınmak ve kabul edilmek gerekiyor ki İsveç Kraliyet Akademisi'ne isminiz önerilebilsin. Daha sonra da uluslararası politik konjonktürün size ödül verilmesine uygun olması, yani bu karardan politik bir yarar umulması gerekiyor. Bütün aşamalardan sonra sizinle eşit şansa -yani aynı özelliklere- sahip bir düzine aday arasından birtakım İsveçli üniversite hocalarının keyfine göre tercih edilmeniz lazım. Bu da olursa Nobel edebiyat ödülünü kazanabiliyorsunuz.

Batı dışı ülkelerin yazarlarına ancak dört-beş yılda bir sıra geldiğini de unutmamalı. ■

Alfred Nobel ve
Nobel madalyası

Yaşamsal mimari

Bülent Esin

Hayatımıza yön veren o kadar çok değer vardır ki hayatımızda, bunların birçoğunu bilinç düzeyinde ifade etmekten acizizdir. Kimisi yaşadığımız toplumla ilişkimizden, kimisi de inançlarımızdan oluşan bu değerlerin sihirli gizemi, hayallerimizi ve yaşadığımız hayatı şekillendirir. Tıpkı mazimizi şekillendirdiği gibi... Tercih, tasavvur ve içselleştirme, zamanın birbiri ardına dizdiği puslu bir bilinmezlik.

Hayallerimizin nedenlerini sorgularsak eğer, sadece kuşaklar boyu devşirilen değişimlerimizi görürdük. Pencerelerimizin göremediği geniş caddelerde, ya da konforun özlemiyle şekillenen evlerimizde ise sadece değişmiş olan nesneleri görebiliriz. Hatıralarımızda yeri olmayan anılar gibi, değişimimizin başlangıcı da, geçmiş kuşaklara dayanır. Ve başlangıcını görmediğimiz her şeyin sadece sonuçlarını fark edebiliriz. İki kişilik yalnızlıklarımızdan sıyrılıp, üç kuşağın birlikte yaşadığı hanelere konuk olabilsaydık, ilhamını kaybeden bir medeniyetin evlerinde, değişimin başlangıcına şahitlik edebilirdik.

Mimarlığın kavramlara biçim veren bir sanat olmasından yola çıkarak, aile ve toplum yaşantımızın hangi kavramsal öğeleri barındırdığını anlamamız kolaylaşır. Hatta farklı iki zaman birimi arasındaki aralıktan yola çıkarak değişimi bir film şeridi haline getirebiliriz. Bu kıstasta biçimi estetik bir arayışın değil, işlevsel bir fonksiyonun ürünü olacak şekilde sınırlandırmamız ve de orta sınıf şehirli aileyi temel almamız zamanın iki noktası arasında bir bağ kurmamızı kolaylaştıracaktır.

Osmanlıda ev hayatı ev kapısıyla değil avlu kapısıyla başlardı. Avlu iki buçuk ila üç metre yükseklikteki duvarlarla çevriliydi ve mahremiyeti evin içinden açık havaya yayacak şekilde tasarlanmıştı. Avlu öyle bir tasarıma sahip olmalıydı ki, içersi ne dışarıdan görülebilmeli nede dışarıyı görebilmeliydi. Osmanlıda mahremiyetin avlulara yayılması evin bir yaşam alanı olmasının yanı sıra bir sosyal alan olarak da algılanmasının bir parçasıdır. Avlunun sosyal bir alan olarak tanımlanması, kadının sosyal alandaki yeri, tüketim alışkanlıkları ve de ailenin eşlerden ibaret bir yapı olmayıp dede, çocuk ve torun olmak üzere farklı hiyerarşik katmanlara mensup unsurlarla birlikte tanımlanmasıyla ilintilidir. Avlu sebze ve meyve yetiştirilmesi, kümes hayvanları barındırması açısından ekonomik bir değer, ağaçlar ve çiçeklerle bezenmiş olmasıyla bir mesire yeri, çocuklar için sağladığı geniş hareket kabiliyeti ile de bir park alanı olma özelliği taşıyordu. Bu hanelerin şehir içinde belirli bir yoğunlukta bulunması mahalle kavramını doğuruyor, bu vesileyle oluşan komşuluk ilişkileriyle de, kadına mahrem bir unsur olarak daha geniş bir sosyal alan sağlıyordu. Modern çağın şehirlerinde yaşayan bizlerin ev hayatı ise apartmanların içine sıkışmış dört duvarlarla sınırlıdır. Sadece çekirdek aileler için tasarlanan evler, beslenme, barınma, temizlenme gibi temel ihtiyaçları karşılayacak şekilde inşa edilir. Tüketim mantığı ile gelişen modern yaşam, sosyal hayatı aile mahremiyetinden koparıp, alışveriş merkezleri, sinemalar, kafeler, oyun parkları gibi kamu alanlarına taşır. Böylece üretilmiş malların yoğun olarak tüketiminin sağlanması ve de hizmet sektörünün finanse edilmesi amaçlanır. Sosyal hayatlarını yerleşim birimlerinin dışında geliştiren ailelerin komşuluk kavramına yabancılaşmaları da modern yaşamın ayrı bir getirisi.

Osmanlı evlerinde dikkat çeken bir diğer unsur da mutfaktır. Mutfak sadece yemek yapılan bir alanı ifade etmektedir ve de ev atmosferi içinde başka bir görev

üstlenmez. Hatta bahsettiğimiz şey günümüz anlamıyla bir mutfak bile değildir. Yemek yapmak için evin farklı birçok odası kullanılabilirdi. Yemeklik malzemeler başka bir odada saklanır, bir başka odada tabak çanak gibi malzemeler bulunabilir, yemekse avludaki fırında pişirilebilirdi. Mutfığa özel bir anlam yüklenişi modern yaşamla birlikte başlar. Kadim medeniyette insani merkezin sınırlarını ne kadar daraltırsak daraltalım ancak aile bazında “bize” indirgeyebiliriz. Evde bulunan insanlar birey olarak değil bağlı bulundukları ailenin bir unsuru olarak anlam kazanırlardı. Birlikte yemek yemek, evde yapılacak bir iş olmaksızın geçirilen zamanı birlikte değerlendirmek esas alınırdı. Sohbet etmek ise yeni yetişen nesillere bilgi ve kültür aktarımı için bir okul vazifesi görmekteydi. Bu yüzden de özellikle yemeğin birlikte yenmesine ayrı bir önem verilmekteydi. Günümüzün modern sivilizasyonunda ise mutfak ailedeki insanların kendisini birey olarak tanımladıkları bir anlayışa göre dizayn edilir. Geniş iç hacme sahip buzdolaplarında saklanan yemekler günün herhangi bir saatinde kullanıma hazır. Adeta bir oda gibi dizayn edilen mutfaklarda bulunan masalarda aile bireyi günün herhangi bir saatinde istediği yemeği buzdolabından alıp, ısıtıp tek başına yiyebilir.

Aynı kıstasta Osmanlı evlerinde çocuk odası, yatak odası, oturma odası gibi kavramların tam olarak oluşmadığı görülür. Bu ailenin evi bütün bir yaşam alanı olarak algılamasından ileri gelir. Evin herhangi bir odasını aile fertlerinden biri sahiplenmez. Geceleri sandıklarda saklanmış olan döşek ve yorganlar serilir, aile fertleri geceyi geçirdikten sonra tekrar toplanır ve yerlerine kaldırırlar. Odaların bir aile bireyi tarafından kişiselleştirilip sahiplenilmesi, ailenin diğer fertleri tarafından hoş karşılanmaz, kişinin kendisine bir özgürlük alanı açması şeklinde değil, kendisini yalnızlaştırması olarak algılanırdı. Günümüz evlerinde ise benmerkezci tasavvurun etkisiyle hayatımızı dolduran her değer bireysel bir ayrımsamaya uğrar. Ebeveyn çocuğundan ayrı bir özele sahip olmak için yatak odası edinir. Çocuk ise daha ergenliğe bile girmeden içine kapanık mahremiyetini oluşturmak için bir çocuk odası ister. Bu suretle ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişki kopuk ve mekaniktir. Bu sürecin sonunda ise evlenen çocuk ebeveyninden kopar, kendi çekirdek ailesini kurar. Ebeveyn ve evlenmiş olan çocuğun aynı evi paylaşmaları evin genişliğine bağlı olmaksızın imkânsızlaşmıştır.

Misafire yönelik özel mobilyalar bulundurmayan eski Osmanlı evlerinde, konuklar geldiği zaman gelenler haremlik ve selamlık olarak adlandırılan odalarda kadın erkek ayrı otururdu. İslami hassasiyetin bir parçası

olan bu eğilim, mimarinin bütün unsurlarına işlemiştir. Bir ev inşa edileceği zaman evin konumu, yönü, kapıları kibleye göre hesap edilir, banyoları gusül gerekliliği göz önünde bulundurularak tasarlanırdı. Evlerin süslemeleri İslami bir geleneğin estetik dolu derinliğini yansıtır, duvarları hat sanatının ince işlemleri, Kâbe resimleri ya da Sultanahmet Camii gibi büyük İslam şaheserleri süslerdi. Evlerin bulunduğu mahalleler iç içe geçen çemberlerden ibaret olup, Allah'ın her şeyi kapsadığına dair bir sembol oluşturulurdu. Mezarlıklar ise bu çemberlerin merkezi noktalarına bulunurlardı. Böylece yaşamın hızlı devriminin sonundaki mutlak kaçınılmazlıkla, hayatın realitesi arasında bağ kuran toplum manevi bir dengeye sahip olurdu. Modern yaşamın mimarisinde ise insanın Allah'la ilişkisi hesap edilerek tasarlanan yapılaransa, sadece insanın tüketim toplumuna yapabileceği katkılar göz önünde bulundurularak inşa edilen bir kompozisyon söz konusudur. Evi bireysel alanlara ayıran tasarım, misafiri tek bir odaya toplar. Bunu da gelen misafire, ev sahibinin maddi gücü ile sınırlı, zenginlik ve ihtiyacının sergilendiği bir oda temin ederek yapar. Kadın ve erkek arasındaki çizgilerin kaybolduğu misafir odası aslında yaşadığımız sosyal hayatın doğal yansımasıdır. Manevi sınırları olmayan toplum seküler kavramlarla tanımlanır. Şehir sitleli dörtgen bir tasarıma sahip olup, mezarlıklar şehrin dışındaki görünmez alanlara terk edilmişlerdir. Ev içinde kullanılan süslemelerde dahi modern tarzın etkileri rahatlıkla fark edilebilir.

Mobilyalarımızda ise tam anlamıyla içselleştirilmiş bir diktatörlük söz konusudur. Osmanlı zamanındaki yere yakın hayat, yerini yüksek bir hayata terk eder. Yerde yemek yiyen, döşek ve minderlerde sohbet edip, yer yataklarında yatan bir toplumdaki masalı, sandalyeli, koltuklu bir hayata keskin bir geçiş vardır. Bu gün tersi dönüşümleyen bu tarz adeta modernizm ile örülmüş hayatımızın simgesidir.

İçinde yaşadığımız evlerimizle, yaşadığımız hayat arasındaki bu harmoni aslında kişiliklerimizin kavramsal alt yapısını ifade eder. Tercihlerimizin somut biçimleri olan yaşam alanlarımız ile girdiğimiz etkileşim hayallerimizin ufkunu belirler. Evlerimiz ya da yaşadığımız şehrin tasarımı, kullanılan mekânlara yüklediğimiz anlamlar bunların hepsi hayatta kendimize hangi anlamı yüklediğimizin ipuçlarıdır. Mahremiyetimizin sınırlarını belirleyen atmosfer içindeki edilgen duruşumuz ise sadece teslimiyetimizin ilanıdır. Bizi dürüst bir cevapa ulaştıracak soru ise neye ya da kime teslim olduğumuzdur. ■

“musiki hikmete dair fendir
bilene bilmeyene ruşendir”

Toplum Ruhunun Derin Sesi

Zeynep Kaya

Türk musikisi, Osmanlı devletinden evvelki 1000 yıllık zaman içinde oluşmuştur. Böylece büyük bir kültür mirasını da içerisinde bulunduran musikimiz yine Türk devletleri elinde gelişmiştir.

Bin yıllık mirası devralan Osmanlı, sadece askeri ve mülki alanda gelişme göstermiş olan bir saray devleti değil aynı zamanda fikir ve sanat hayatını da idare eden ve her türlü yeniliğe açık bir idare merkeziydi. Aslında bu şekildeki idare Türklerde eskiden bu yana süregelen geleneksel bir yapıdır.

En ileri fikir ve sanat adamlarını toplayan, barındıran, imkân ve çeşitli olanaklar sağlayan hep saray olmuştur. Türk musikisi için de Osmanlı dönemi zirvede bir zenginliğe sahipti. Devletin padişahları Selçuklu ve diğer ataları gibi sanatı ırk, din, dil ayrımı gözetmeksizin korumuş ve desteklemişlerdir. Şiir ve hat gibi musiki sanatı da padişahların eğitimlerinin bir parçası olmuştur.

II. Bayezid 1486'da Edirne'de şifahanesi bulunan bir külliye yaptırdı. Buradaki şifahane sinir ve akıl hastaları tedavi edilirdi. Tedavi hastalıklarının türlerine ve derecelerine göre, Türk âdetinin devamı olarak on makamda özel olarak bestelenmiş musiki parçalarıyla beraber bir kaç çeşit çiçek kokusuyla uygulanıyordu.

Türk müziğinin tarihi, orijinde tek kişi tarafından solo olarak usullü veya usulsüz, ama mutlaka bir makama bağlı olarak çalılıp söylendiğini, müziğin sadece ritim ve melodi unsurlarını kullanıp insan sesine ağırlık veren ve nihayet nesilden nesile aktarımı da batı müziğindeki gibi nota yoluyla değil, meşk yoluyla sağlanan bir şahsi üslup ve ifade müziği olduğunu görüyoruz.

Genel olarak Türk, özel olarak Osmanlı musiki-sinin karakterinde önemli husus şudur ki bu müzik ordu, tekke ve eğlence uygulamaları dışında bir toplu icra müziği değildir. Hele koro ile hiç bir zaman icra edilmemiştir. Sarayda ve elit çevrelerde yapılan klasik veya halk tarzı fasıllar ise günümüz korolarından kadro ve repertuar olarak çok farklıdır. Koro Osmanlı musikisinin karakterine zıt bir uygulamadır.

İslam kültürü dairesinde toplumlar "iman sahipleri kardeşler." düsturunda birbirleriyle söz, saz ve kız alışverişinde bulunmuşlardır. Siyasal ilişkilerle birlikte gelişen sosyo-kültürel etkileşimler de böylece derinleşmiştir. Bu nedenle kültürel mirasta hangi toplumun daha fazla etkisi olduğunu söylemek zordur.

Batılılar yeni bir alete isim verdiklerinde Latin asıllı kelimelere yöneliyorlardı. Osmanlılar ise yeni kelimeleri Arap ve Acem asıllı olanlardan türetmişlerdir. Yeni mesleki terimler böylece hayata girmiş ve kullanılmıştı.

900 yy. Türk hanedanlığının yönetiminde kalan İran, Türk musikisinden en fazla etkilenen medeniyetlerdendir. Hatta 15. yy. Türk-İran musiki alışverişinin sembolü olarak Hüseyin Baykara ve çevresindeki sanatçılar ve onlardan sonra gelen musikiciler bu etkileşimin sembolü haline gelmişlerdir.

Dr. Salih Mahdi bir kitabında Mısır'da bakanlık eliyle açılan bir konser salonunda Arap musiki diye yayımlanan eserin Giriftzen Asim Bey'e ait Rast Peşrevi olduğunu incelemiş ve duyurmuştur. Türk musikisinin Arap musiki üzerindeki etkisi böylece daha iyi anlaşılabilir.

Osmanlı musikisinin Hristiyan kültürüne de bü-

yük tesiri olmuştur. Özellikle askeri musiki alanındaki dinamizmden çok etkilenmişlerdir. Opera ve senfoni bestelerini Türk konulu eserlerle vermişlerdir.

Viyana bozgunundan sonra Macar komutanı Batthyany Baldizsar elindeki binlerce Türk esirini Macar zâdegânı arasında çok revaçta olan Türk çiçekleri ve musiki aletleri karşılığında serbest bırakmıştı. (1)

16. yüzyılda, Yavuz Sultan Selim'in (1467-1520) Doğu fetihleri, ganimet getirdiği kadar kültür ve ilim insanlarını da Osmanlı Sarayına çekmiştir. Padişah, bizzat sefer düzenlediği vilâyetlerdeki usta musikînasları beraberinde başkente taşımıştır. Bu evrede İstanbul'a getirilen Hasan Can Çelebi (1490-1567), I. Selim'in has nedimi olduktan sonra, Enderun'da mûsikî hocalığı yapmıştır. Yine bu dönemde, daha ziyâde Şîî kökenli halk yığınlarına karşı ezici bir siyâset güden I. Selim, hilâfeti ele geçirerek bir "Sünnî-Alevî kutuplaşmasına" geçit verdiğindendir ki, Anadolu'da Saray-Halk karşıtlığı had safhaya ulaşmıştır. Bunun uzantısında, Türk Müziği tarihinde, Alevî-Bektaşî Müziğinin ve dolayısıyla Halk Müziğinin, Osmanlı Saray Mûsikîsinden ciddi ölçüde ayrıştığı yeni bir evre başlamış olmaktadır.(2)

Etkileşimler ve yenilik hareketleri 18 y.y da klasik eserlerin yerlerini bir şiir türü olan şarkı formun-

daki hafif eserlere bırakmasına zemin hazırlamıştır.

Batılığı sembolize eden opera, tiyatro ve orkestralar itibarını gittikçe artırmış, milli musikinse okullarda yasaklanacak kadar aşağılanması, klasik fasıl icralarının azalması, koroların solo icralara tercih edilmesi Türk musikisinin bozulmasındaki belli başlı sebeplerdendir.

Osmanlı musikisinde daha önce de söylediğimiz gibi nesillere aktarım, yazılmış notalarla değil meşk yoluyla sağlanmıştır. Meşkler beş değişik mekânda icra edilirdi. Mehterhane, Mevlevihane, Enderun, musiki esnafı locaları ve özel meşk haneler.

Mehter müziği Türk savaş tekniğinin vazgeçilmezlerindendi ve mehterhanelerde yapılırdı. Hunlarla başlayan bu tarz, ismini Fatih döneminde almıştır. Savaşta düşmana korku salmak ve savaşı kısa sürede tamamlayıp insan kaybını en aza indirmek düşüncesiyle icra edilirdi.

17. y.y başlarından itibaren Osmanlıda zayıflayan askeri güçle beraber Avrupa'da Türk askeri müziği şeklinde opera, senfoni ve konçertolar, bestelenmeye başlandı.

Avrupa'daki Türk operası akımı Beethoven ve Mozart'la zirveye çıkmıştı.

Hatta Avusturyalı Leo Fall'ın 'İstanbul Gülü' isimli eseri yüzyılımız başlarına kadar gelmiştir. Türk mehter müziğinden kalıntı sayılan bandler üzerine George Schreiber'in şu ifadesi de manidardır;

"bugün hala askeri bando takımları meydanlarda konser veriyorsa bunu şimdi artık unutulmuş olan Trenck'in yeniçeri taklidi pandurlarına öze-

nerek yapmaktadırlar."

Mevlevihanelerde ise Osmanlı dışında hiç bir kültürde olmayan Mevlevi müziği icra edilirdi. Bu nedenle Mevlevi müziği Osmanlı musikisinin her açıdan özünü temsil etmektedir. Bu tür III. Selim ve II. Mahmud gibi Mevlevi padişahlar döneminde zirveye ulaşmıştır.

II. Mahmud'dan halife Abdülmecid'e kadar geçen 114 yıllık süre geleceğin Türk musikisini hazırlayacak büyük sanatçıların yetiştiği dönem olmuştur.

Osmanlı hanedanının en ünlü bestekârı, sair, neyzen ve tamburi III. Selim'le beraber onun sanat çevresi Osmanlıda musikinin son ihtişamını yaşadığı dönemdir.

Türk musikisindeki duraklama kısmen devletin duraklama zamanına denk gelmektedir. Dış ülkelere olan seferlerin durması, padişahların kendi içlerinde saraylarda kapalı kalması ve halkın çıkardığı isyanlar Türk musiki sanatının rengini kaçırmıştır.

Şairin dediği gibi musiki bir toplumun tarihini notaları arasında saklayacak kadar toplumdandır, toplumdur...

"Çok insan anlayamaz eski musikimizden
Ve ondan anlamayan bir şey anlamaz bizden"

Yahya Kemal

Kaynaklar:
Osmanlı Dönemi Türk Musikisi, Cinuçen Tanrıokur

(1) Mehterin Avrupa Tesiri H.Z. Koşay
(2) Ozan Yarman

İyi bir fotoğraf çekemez misiniz?

İlhan Bilgü ibulgu@sabahulkesi.net

Çektiğiniz fotoğrafa baktığınızda memnun olduğunuz gibi, “nasıl olabilir?” sorusunu da sormuş olduğunuz muhakkaktır. Her fotoğraf çeken insanın neredeyse kaderidir bu durum. Peki sorun nerede?

Sorun fotoğrafçıda, fotoğrafı çeken makinede değildir aslında. İnsanoğlunun gerçeklerle yüzleşmesindeki ürküntüsünün bir yansımasıdır bu durum. Zira fotoğraf, çoğu zaman gerçekleri yansıtır. Bunu yaparken de, bizim “an” diye tasvir edebildiğimiz zaman dilimlerini daha da küçük zamanlara indirger fotoğraf makinesi. İşte o anda, hayatımızda pek de önemsemediğimiz, ama farklı görüntülerimiz çıkar ortaya. Buradaki görüntümüzün, illa bir insan, ya da, kendimiz olması da gerekmiyor. Çevremizdeki her hangi bir varlık da olabilir bu. Her çektiğiniz fotoğraf bir-çoğu zaman saniyeden daha da az bir zamanı yansıttığı için, kurgulayarak, objelerini ve ışık şartlarını değiştirerek arka arkaya bir zamanın parçaları olan fotoğraflarınızda dahi farklı anlamlar görebilirsiniz. Çektiğiniz fotoğraf sizi yeniden düşündürebiliyor, anılarınızı tazeliyor, hüznlerinizi çoğaltabiliyorsa ve sizi yeniden başka fotoğraflar çekmeye sürüklüyorsa başarılısınız demektir.

Fotoğraflarının “pek de iyi Olmadığı”ndan yakınan pek çok amatör fotoğrafçı ile karşılaşsınız. Bu şikâyetlerin çoğu haklı olmakla birlikte, fotoğrafçılığın yorumlanmasından da kaynaklanır bu. O zaman, “iyi fotoğraf nedir ki?” veya “hangi fotoğraf iyi fotoğraftır?” sorularına cevap bulmak zorundayız. Fakat zevklerin/renglerin hangisinin daha iyi olduğu tartışmasından daha zor bir tartışma

içinde bulursunuz kendinizi. Siz siz olun böyle bir tartışmaya girmeyin. Ama kendinize göre bir fotoğraf değerlendirmeniz olabilir. Bu değerlendirmeleriniz üzerine de fotoğrafçılığınızı yerleştirebilirsiniz.

İtiraf etmek gerekirse, dijital kameralar, fotoğrafçılığa pek çok kolaylık getirmiş olmalarına rağmen, klasik makinelerin verdiği tadı sunmaktan hâlâ uzak duruyorlar. Her ne kadar, profesyonelliği arttıkça, yeni imkânlar sunuyorlarsa da, özellikle amatör fotoğrafçıların aynı zamanda ekonomik imkânlarına göre kullanabilecekleri dijital kameralar, eski kameralara göre daha gerilerde duruyorlar. Fakat buna rağmen, makinesi ile anlaşabilen bir fotoğrafçı böylesi sıradan kameralarla da “iyi bir fotoğraf” çekebilir.

Fotoğraf, adı üzerinde, bir görüntünün şekillenmiş halidir. Görüntü oluşabilmesi için de mutlaka ışık gerekir. Fotoğrafçılık, işte bu ışıkların objeler/nesneler üzerine yansımış halini dondurabilip, gelecek zamanlara aktarabilme becerisidir. Pek çok amatör fotoğrafçının (dijital) kameralarla mücadelesindeki başarısızlığında ışık ile problemi vardır. Buradaki problem, ışığın azlığı problemi değil, aksine çoğu zaman ışığın fazlalığı problemidir. Unutmayalım ki, iyi bir fotoğraf için, hem ışığın azlığı, bazen yokluğu, hem de fazlalığının kullanılabilmesi önemlidir. Bu bakımdan değerlendirsek fotoğrafçılığın hiç bir kuralı olmamakla birlikte, elimizdeki kamerayla anlaşabilmemiz önemlidir. Bunun için de profesyonel bir fotoğraf makinesine ihtiyaç duymayız bile. En önemlisi, makinemizin, hangi şartlarda, hangi ayarlarda ışığı gerçek kontrastına göre ayarlayabildiğini tecrübe edebilmemizdir.

Meselâ sevdiğimiz bir kimsenin bir portre fotoğrafını düşündüğümüzde, bu fotoğrafın iyi bir fotoğraf olup olmadığını nereden anlayabiliriz? İsterseniz buradan başlayalım. Doğrusunu söylemek gerekirse hiç anlayamayız. Fakat sizin çok güzel bulduğunuz bir portre fotoğrafını pasaport veya kimliğinizi hazırlayacak olan memur beğenmeyebilir ve sizi yeniden kendi kuralına göre bir fotoğraf getirmek için uğraştırabilir. Burada, pasaportlar/kimlikler için kullanılacak bir fotoğrafın özellikleri önceden belirlenmiştir. Siz bunun dışına çıkamazsınız. Portre fotoğrafçılığında ise, güzel bir portre için bu tür belirlenmiş sınırlar dışına çıktığınız andan itibaren iyi bir fotoğraf çekmeye başlar ve çektiğiniz her bir portre fotoğrafını da aynı bir değerlendirmeye tabi tutabilirsiniz.

Tabiat fotoğraflarında da durum pek de farklı değildir. Güneş, bulut, deniz ağaçlar ve tarlaları çekmeye çıktığınızda elimizde bir kural yoktur. Çünkü bu nesneleri kendimizin yerleştirme imkânı yoktur. Aynı yerden, aynı makine ile farklı görüntülere sahip olabilirsiniz. Görüntü kombinasyonunu, ya siz yakalamaya çalışacaksınız, ya da, oluşmuş bir kombinasyona ufak tefek ilaveler katma gayretine gireceksiniz. Bu gayretiniz de çoğu zaman "açı"dan ibaret olacaktır.

İsterseniz, "iyi bir fotoğraf için neler gereklidir?" sorusuna cevap bulmaktan ziyade, "iyi bir fotoğraf çekmek için neler yapmamalıyız?" sorusuna cevap arayalım.

Temeli ışıklandırma üzerine kurulu olan fotoğrafçılıkta, ışıklandırmayı bir problem olarak düşünmememiz gerekiyor. Onun için, fotoğraflarda sadeliği ve saflığı, çoğu zaman da doğallığı korumak ve geleceği yansıtmak için, flaş ışığını kullanmamak için kendimizi zorlamalıyız. Eğer, mutlaka flaş ışığını kullanacak isek, ışık sonrasında oluşacak ve daha sonra da bizleri rahatsız edecek bir gölgenin oluşumunu ortadan kaldıracak şekilde kullanmak, flaşın olumsuz etkisini azaltacaktır. Fotoğraf makinesi açısından bir saniyelik bir anın bile çok uzun bir zaman olduğunu unutmayalım. Bu yüzden ki, makinenin sallanmasını bir fotoğrafçılık tekniği olarak kullanmıyorsak,

fotoğraf makinesinin sallanmamasını, hatta çekim anında nefes bile alınmamasını temin etmek zorundayız.

Fotoğrafçılık tekniği açısından objenin sallanması ile makinenin sallanması arasında önemli bir fark vardır. Sallanan bir objenin, sallanmayan bir makine ile çektiğiniz resmi ile, sallanmayan bir objenin, sallanan bir makine tarafından çekilen fotoğrafları arasındaki farklılığını, belki de aykırılığını aslında hepimiz fark etmişizdir. Bir akşamüstü ışıklarını yakmış arabaların seyrettiği yolları çekerken veyahut da, hızla akıp giden bir şelalenin resmini çekerken bu iki durum arasındaki farklılığı/aykırılığı nasıl fark edebiliriz?

Dikkat ederseniz, böyle bir anda, sallanan veya akıp giden şey, sadece arabalar veya şelalenin suyudur. Böylesi zamanlarda arabaların akıp seyreden hali, etraftaki bütün objelerin, yolun, ağaçların, direklerin ve gökyüzünün sabitliğine direnircesine fotoğrafa yansır. Şelalede de durum aynı olmakla birlikte, bazen makineleriniz, şelalenin sürekli akışını yansıtamaz. Bu iki konu arasındaki farkı ortaya çıkarabilmek için, makinenizin zaman ayarlarının uzayıp kısalabilme imkânına sahip olması gerektiği gibi, bu ayarlamaları, manüel, yani kendiniz yapmanız gerekir. Böylesi bir tekniğe her amatör fotoğraf makinesi maalesef imkân tanımıyor. Ancak, piyasada mevcut pek çok amatör fotoğraf makinesinin böylesi bir imkân sunmasına rağmen, makine sahipleri bundan habersizler. Işık ve sallanan obje/makine konusuna girmişken gece çekilen şehir veya camiler gibi ışıklandırılmış abide binaların çekimine de değinmekte yarar vardır. Böylesi durumlarda bir makine ayağı kullanmanız en güzeli olsa da, görüntünün, istediğiniz şekilde kameraya yansımadığını görseniz bile buna katlanmak zorundasınız. Ama yine de, makinenizi sabitleyecek bir yer bulabilirsiniz her halde. O zaman yapacağınız iki önemli noktadan birincisi; makinanızın deklanşöre basma ayarını elle yapıp en az 10 saniyelik bir zaman kalacak şekilde düzenlemeniz gerekecek. Böylece kendinizin resmini dahi çekebilirsiniz. İkinci önemli nokta ise, ana ışık kaynağının doğrudan objektife yansımalarını önleyecek şekilde makinenin kurulması ve makinenin ışık yoğunluğunu ölçen noktasının genele ayarlanması meselesidir. O zaman, makineniz ana ışık kaynağı ile ışık olmayan yerler arasındaki ışığı ölçerek "iyi bir fotoğraf" çekmenize imkân sağlayacaktır.

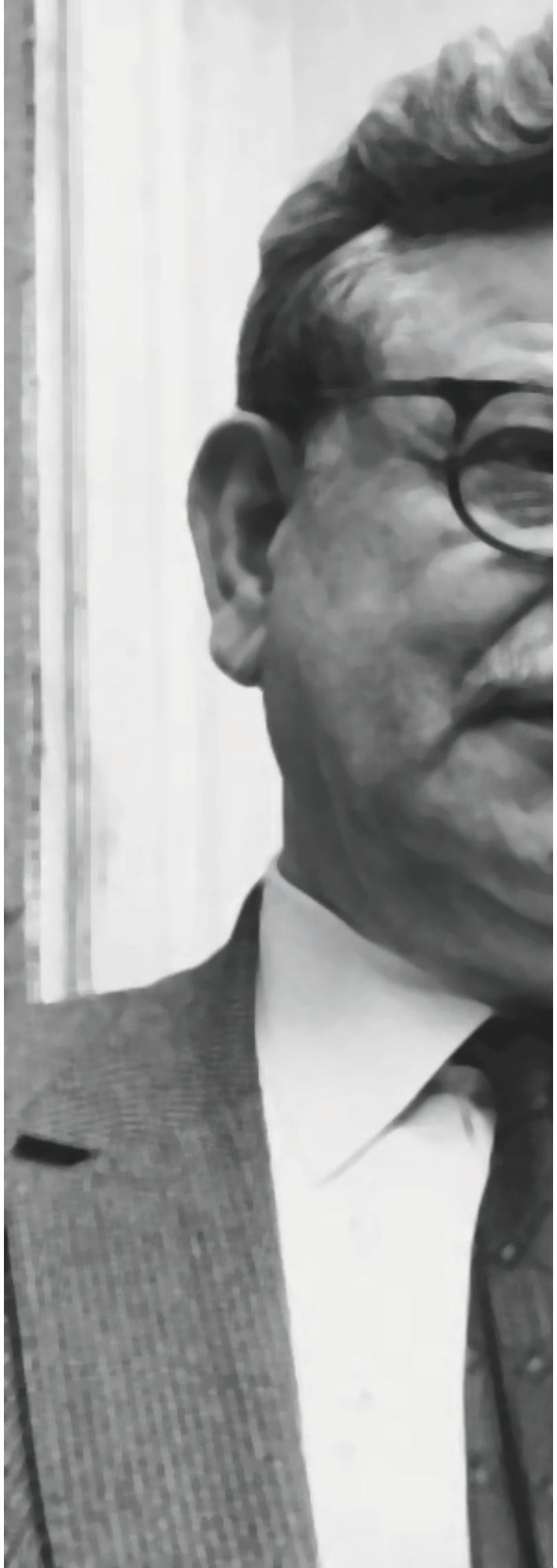
Böcek, çiçek gibi objelerin çekiminde kullanılan makro çekimlerde başarılı olamadıklarını söyleyen pek çok kişi var. Bu şikâyetlerin çoğunluğu, makinenin makro ayarının nasıl yapıldığını bilememekten kaynaklanıyor. Makro çalışmalar, fotoğraf makinelerinin en yakın uzaklıktan fotoğraf çekmesini sağlama işidir. Bir çiçek ortasında polen toplayan bir arının sadece kafasının objektife yansıtılma olayı gibi. Fakat bu tür makro çalışmaların normalden daha fazla ışık istediğini unutmamak gerek.

Umarım bu kısa bilgilerden sonra amatör makinenizle anlaşma yollarını arar "iyi bir fotoğraf" çekmeye devam edersiniz. ■

ELIAS CANETTİ

“KENDİMİ DAİMA TÜRKİYE’DEN
GELMİŞ GİBİ HİSSETMİŞİMDİR”

30 sayı 15/2008

Yeter Demir

> Elias Canetti 25 Temmuz 1904 günü Bulgaristan'ın küçük bir liman şehri olan Rusçuk'ta, üç erkek kardeşin en büyüğü olarak dünyaya geldi. Ailesi xv.yy'da Osmanlı İmparatorluğu'na sığınan İspanyol asıllı Yahudilerdendir. Yedi sekiz dilin konuşulduğu Rusçuk'ta ilk olarak İspanyolca ve Bulgarca öğrendi. Canetti daha sonraki yıllarında Rusçuk'tan şöyle söz etmiştir:

"Tuna nehri üzerindeki Rusçuk, bir çocuk için harika bir şehirdi ve şayet Rusçuk'un Bulgaristan'da olduğunu söylersem, o günlerin resmini yanlış aksettirmiş olurum.(1) Burada en farklı kökenlerden gelmiş insanlar beraberce yaşardı. Bir Allah'ın günü yoktu ki, 7-8 dilin konuşulduğunu işitmeyesiniz. Genellikle kırsal bölgelerden gelen Bulgarların yanı sıra onlarla aynı mahallede oturan çok sayıda Türk vardı. Onun yanında İspanyol Yahudilerinin oturduğu mahalle bulunurdu. Rumlar, Arnavutlar, Ermeniler ve Çingeneler de eksik değildi. Tuna'nın öbür yakasından Romanyalılar gelirdi; asla unutamayacağım süt annem, Romanyalıydı. Bir de şuraya buraya dağılmış Rusları görürdünüz"

Canetti'nin dile karşı ilgisi Osmanlı Devleti'ne bağlı Rusçuk'un kozmopolit yapısında başlamıştır.

Canetti'nin ölümünden sonra yayınlanan hatıralarında (The Tongue Set Free,1999) "Kendimi daima Türkiye'den gelmiş gibi hissetmişimdir. Sonraları yaşadığım hiçbir şey yoktu ki, Rusçuk'ta onu yaşamamış olayım" demiştir. Henüz beş yaşındayken ailesiyle birlikte yerleştiği Manchester'da İngilizce ve Fransızca öğrendi. Babasının genç yaşta ölümünden sonra Viyana'ya göç ettiler. Çünkü Viyana o yıllarda hem Balkanlarda hem de orta Avrupada birçok insan bakımından kültür ve politika merkeziydi Yedi yaşında olan Canetti İspanyolca, Bulgarca ve İngilizceden sonra dördüncü dili Almanca'yı öğrendi. Kendisini Alman kültürüne ait hisseden yazar yapıtlarını hep Almanca yazdı. Elias Canetti Avusturyalı bir yazar olmamasına rağmen günümüz Avusturya edebiyatının en ilginç yazarlarından biridir.Kendisiyle görüşen bir gazeteciye 'Ben Avusturyalı değilim, fakat Avusturya edebiyatının bir yazarıyım' demiştir. Ailesiyle birlikte 1916-1921 yıllarında Zürih'te, 1921-1924 yıllarında Frankfurt'ta yaşadı. Almanya'da liseden mezun olduktan sonra üniversite için annesinin isteği üzerine Viyana Üniversitesi'nde kimya okudu. 1929 yılında doktorasını tamamladı. Üniversite yıllarında edebiyat ve felsefeye ilgilenip Avusturyalı gazeteci yazar Karl Kraus'un derslerini takip etti.

Yazmaya öğrencilik yıllarında başlayan Canetti Junius Brutus adında manzum bir oyun kaleme aldı. 1928'de Bir Berlin ziyareti sırasında Bertolt Brecht, Isaak Babel ve Georg Grosz'la tanıştı.

1930'ların başlarında ABD'li yazar Upton Sinclair'in eserlerini Almanca'ya çevirdi. 1934'te yazar Veza Taubner ile evlendi. Bu arada Hochzeit (Düğün) ve absürd tiyatronun ilk örneklerinden olan Die Komödie der Eitelkeit (Kibir Komedisi) adlı oyunlarını yazdı.

15-16 Temmuz 1927'de sosyalist bir ayaklanmayla Viyana'daki adalet sarayı yakıldı ve bu olay onu derinden etkiledi. 1920'lerde gerek enflasyon için halkın iktidara karşı mücadele verdiği Frankfurt sokaklarında tanık olduğu olaylardan gerekse 1933 yılında Hitler'in Almanya'da iktidara gelmesinden sonra 'iktidar' sorununa ilgi duydu. 1949 yılında başlayıp 1960 yılında yazımlayabildiği 'Kitle ve İktidar' adlı eserinde bu süreci tanımlamıştır.

"Kedi, gücü, fareyi yakalamak, onu ele geçirmek, pençelerinin arasında tutmak ve nihai olarak da öldürmek için kullanır. Ama fareyle oynarken bir başka etken daha vardır. Kedi farenin gitmesine izin verir, biraz kaçmasına, hatta arkasını dönmesine fırsat tanır; bu süre boyunca fare artık güce maruz değildir. Kedinin egemen olduğu uzam, fareye yaşattığı umut anları, bir yandan da bütün bu zaman zarfında onu yakından izlemeyi sürdürmesi ve onu yok etmeye gösterdiği ilgiyi ve yok etme niyetini asla elden bırakmaması; bunların hepsine, gerçek iktidar gövdesi ya da daha basit bir biçimde, iktidarın ta kendisi denebilir."

1935 yılında yirmi altı yaşında kaleme aldığı otuz yaşında tamalayabildiği tek romanı olan 'Körleşme'yi yayınladı. İlk yayınladığı zaman Amerika, İngiltere ve Fransa'da ('Babil Kulesi' anlamına gelen isimlerle yayımlanmış) ilgiyle karşılanmasına rağmen Almanya'da

çok ilgi görmedi. Ancak 1963'te üçüncü baskısından sonra yeterli ilgiyi görebilmiştir. Körleşme kısa bir süre sonra naziler tarafından yasaklandı.

Naziler'in 1938 yılında Avusturya'yı işgalinden önce önce Paris' oradan da hayatının büyük bir kısmını yaşayacağı İngiltere'ye geçti. 1952 yılında İngiltere vatandaşlığına geçti. 1971 yılında restoratör Hera Buschor ile ikinci evliliğini yaptı. Bu evlilikten bir kızı olduğunda altmışsekiz yaşındaydı. 1972'de Georg-Büchner-Preis ödülünü alır. (Almanya'nın en büyük edebiyat ödülü)

1988 yılında ikinci eşi Hera Buschor'u kaybetti. Hayatının son 20 yılını Zürih'de geçirdi ve 1994 yılında yine Zürih'te vefat etti. Elias Canetti, vasiyeti üzerine ünlü yazar James Joyce'un yanına gömülmüştür.

Elias Canetti çok uzun yıllar "kitapsız yazar" olarak tanındı. Tasarladığı roman çalışmalarından sadece biri olan Körleşme'yi (Die Blendung) tamamlayabildi. Almanca karşılığı aslında 'kamaşma' anlamındaki bu kelime olumsuz manasında gerçek ve düşünce dünyası arasındaki gelgitleri yansıtarak farklı bir bakış açısı getirmiştir. Kitabın Dünyasız Bir Kafa, kafasız Bir Dünya, Kafadaki Dünya olmak üzere üç temel bölümü vardır. Kitabın kahramanı aslında elitist olan kırk yaşında bir filolog ve Çin bilimci olan Profesör Peter Kien'dir. Her zaman mutlak ve doğru bilginin peşinde olan Kien kendisini gerçek hayatta olmaya zorlarken içinden çıkamadığı düşünce dünyasında kendini sadece kitaplara bırakmıştır. Hatta kitaplığı dahi, Ehrlich(doğru) caddesindedir ve kapısını üç ayrı kilitle güvenlik altına almıştır.

"Kendisi bu büyük şehirdeki en önemli özel kütüphanenin sahibiydi. Gittiği her yere onun küçük bir parçasını birlikte götürürdü. Kütüphanesine duyduğu, çetin ve yorucu bir çalışmadan oluşan hayatı boyunca

kendisine bıraktığı tek tutku, onu özel önlemler almaya yöneltmişti. Kitaplar, kötü olanlar bile, kolayca onda edinmeye yönelik bir ayartı yaratıyordu. Neyse ki kitap mağazalarının büyük kısmı saat sekizden sonraya kadar açılmıyorlardı.”

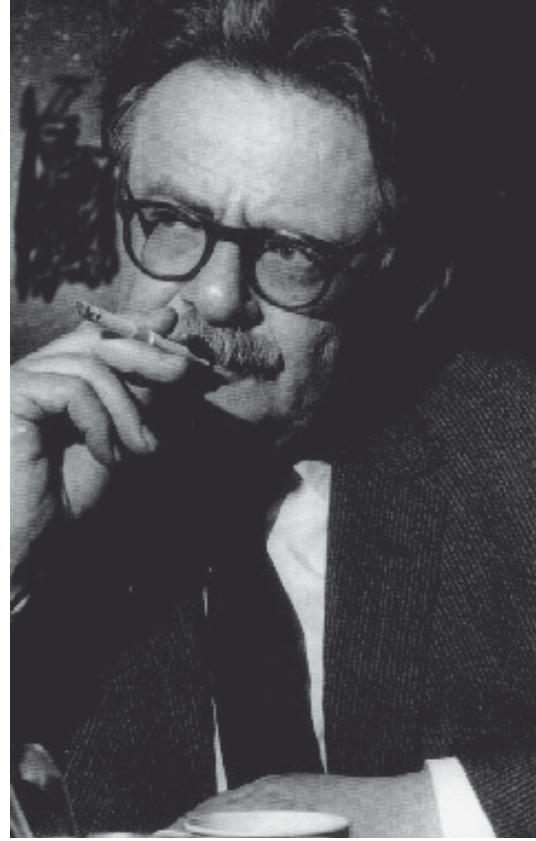
Çin kültürünün içinde kendi kafasında kurduğu bir dünya ve yimibeş bin kitabıyla yaşarken cahil ve hırslı bir kadın olan hizmetçisi Therese Krummholz’un oyunlarına aldanarak kitaplarına çok iyi baktığı için onunla evlenir. Therese hiç kitap okumaz, onun kitaplara iyi bakması, onlara değer vermesi sadece maddi bir simge olarak görmesinden kaynaklanır. Onun amacı Kien’i ortadan kaldırıp malına sahip olmaktır. Apartman kapıcısının da yardımıyla Therese Prof. Kein’in sahip olduklarını çalar. Kein’in öğrendiği bilgiler kendisi için hiçbir zaman var olmayan gerçek dünyada yaşadıklarıyla zıt düşmektedir. Kafasız bir dünya ile dünyasız bir kafanın birleşmesindeki bu beraberlik hüsrana sonuclanır. Psikiyatrist olan kardeşi Georges onu iyileştirmeye uğraşsa da Kien için dış dünyada artık umut kalmamıştır. Evden de atılınca çevresiyle bütün ilişkisini keserek şehirde hayatını devam ettirir ama artık hiçbir şeyi göremez olmuştur. Körleşme bu kurgusuyla bize, bireyselliğe indirilmiş insanlığın körelmiş düşünceden kaynaklanan sorunları vurucu bir şekilde sunar.

Canetti eserlerini yoğun bir imge ile yazar adeta bir dil ustasıydı. Dil konusunda çınları belirtir:

‘Kraus sayesinde toplum bireyinin, kendisini öteki insanların tümünden ayıran ve konuştuğu dilden kaynaklanan bir kişiliğinin de bulunduğunu anlamaya başladım. İnsanların gerçi birbirleriyle konuştuklarını, ama karşılındakileri anlamadıklarını; sözlerinin başkalarının sözlerine çarpıp etkisiz kalan vuruşlar olduğunu; dilin insanlar arasındaki iletişimin bir aracı olduğuna inanmak kadar büyük bir yanılsamanın düşünölemeyeceğini kavradım. İnsan konuşur, ama karşısındaki onu anlamaz. İnsan konuşmasını sürdürür; bu kez karşısındaki tarafından daha da az anlaşılır. Bağırduğumuzda, karşımızdaki de bizi bağırmaıyla yanıtlar; dilbilgisinin alanı içerisinde zavallı bir yaşam sürdüren boşalma, dile zorla egemen olur. Seslenişler, taraflar arasında top gibi gidip gelir, çarpıp ve yere düşer. Karşımızdaki ne bir şeyler iletebildiğimiz enderdir.’

Eserleri tam yirmi beş dilde yayınlanmış Elias Canetti’nin 1981 yılında Nobel Edebiyat ödülü başta olmak üzere Franz Nabl Ödülü, Nelly Sachs Ödülü, Europa Prato Ödülü, Johann Peter Hebel Ödülü ve Kafka Ödülü gibi birçok ödülü vardır. ■

(1) Mustafa Armağan Canetti’nin, o yıllarda iç işlerinde özerk ama resmi olarak Osmanlı’ya bağlı olan Bulgaristan Prensiği’nde doğduğunu söyleyemediğini ve bu çok uluslu barındıran Osmanlı Devleti’ni kastettiği yorumunu yapmıştır.

Elias Canetti’nin Başlıca Eserleri

Roman

Die Blendung, 1935 (Körleşme, çev. Ahmet Cemal, Payel Yay., 1981)

Oyun

Die Hochzeit, 1932

Komodie der Eitelkeit, 1934

Die Befristeten, 1956

Anı

Die Gerettete Zunge, 1977 (Kurtarılmış Dil, çev. Şemsa Yeğin, Payel Y., 1995)

Die Fackel im Ohr, 1980 (Kulaktaki Meşale, çev. Şemsa Yeğin, Payel Y., 1997)

Das Augenspiel, 1985

Diğer Eserleri

Masse und Macht, 1960 (Kitle ve İktidar, çev. Gülşat Aygen, Ayrıntı Y., 1998)

Aufzeichnungen 1942-48, 1965

Die Stimmen von Marrakesch, 1968 (Marakeş’te Sesler, çev. Kamuran Şipal, Cem Y., 1960)

Der andere Prozess, 1969

Die Provinz des Menschen, 1973 (İnsanın Sılası, çev. Ahmet Cemal, İyi Şeyler Y., 1996)

Der Ohrenzeuge, 1974

Das Gewissen der Worte, 1975 (Sözcüklerin Bilinci, çev. Ahmet Cemal, Payel Y., 1984)

Das Geheimherz der Uhr: Aufzeichnungen, 1987

Die Fliegenpein, 1992

Nachträge aus Hampstead, 1994

Yağmurdan Önce

(Before the Rain)

Yusuf Kocamaz

Batı ile Doğu arasında kalmış öyle bir coğrafya var ki, uzun süredir kimse bu coğrafya üzerinde rahatça nefes alamamıştır. Bir yandan soysuz bir moderniteye komşu, öbür yandan üzerinde tarihin kalın damarları. Aynı memleketi paylaşan hatta aynı köyü paylaşan biri Müslüman diğeri Hristiyan iki insan için seçenekleri eleyen, hayati bir sıkışma... Dünya'nın durulmayan bir başka noktası: Balkanlar.

"Yağmurdan Önce" ciddi sorularla yola çıkmış ve nihayetinde devasa bir resim ortaya koymuş bir film.

Savaşın kimyası halen daha çözölememiş olabilir. Ama savaşı yaşayan insanların yüzünden sanatçı gözüyle ve hassasiyetiyle okunacak çok hikâye vardır ve sanki hepsi, hep aynı şeyi anlatır. Milcho Manchevski bu gerçeği sinema diliyle anlatmayı başaran yönetmenlerden ve senaristlerden biri.

Üç bölümde kurgulanmış olan "Yağmurdan Önce" soğukkanlılıkla anlatır Makedonya'nın sancısını:

"Kelimeler" genç bir rahibin, katillik suçuyla aranan Müslüman bir Arnavut kızını saklar kilisede kendine ait

odasında. O'na kilisenin bahçesinden yiyecek getirir. Kızı arayan Hristiyan çetenin yolu nihayet kiliseye düşer. Manevi bir çatışma boy gösterir.

"Yüzler" savaşın huysuz tavrını taşır, savaştan uzak Londra'ya. Gördükleri kendisini yormuş bir Makedonyalı fotoğrafçı evine dönmek istemektedir. Modern hayat içerisinde belli bir statü sahibi kocasından ayrılmak isteyen bir İngiliz kadınla yaşadığı aşkı sonlandırmak üzeredir.

"Resimler" senelerdir yaşadığı yerden uzak kalmış ve oralara artık yabancılaşmış fotoğrafçının eve dönüş hikâyesidir. Savaş fotoğrafçısı olmasına rağmen kendi kanından insanlarla kendilerine sevgi beslediği insanların nasılda nefretle birbirlerine silah çektiklerini görmek onda derin bir çatışma meydana getirir. Anlam vermeye çalışır. Anlatmaya çalışır.

1994'te yapılmış olan film, Türkiye'de gösterime girdiğinde entelektüel çevrelerde dilden dile dolaşır olmuştu. Özellikle filmin müzikleri kendinden bolca söz ettirmişti. Manuel Teran'ın görüntü yönetmenliğini üstlendiği "Yağmurdan Önce" görsel olarak da zengin bir sanat eseri.

Amerikan sinemasından kendilerine gına gelen sinema seyircilerine, izlemelerini şiddetle tavsiye edebileceğimiz bir film.

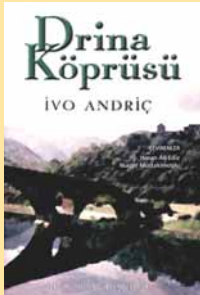
İslam Deklarasyonu / İslami Yeniden Doğuşun Sorunları

Aliya İzzetbegović

Fide Yayınları

Birkaç yüzyıl öncesine kadar medeniyeti belirleyen Müslümanlar, bugün neden geri kalmış durumdalar? Çağdaşlık ve İslam yan yana gelebilir iki kavram mıdır? Kur'an ve İslam hakkında ne kadar şey biliyoruz? Bildiklerimizin ne kadarı gerçekte örtüşüyor? İslam sadece bir inanç biçimi midir, yoksa insan hayatının tüm çizgilerini belirleyen bir sistem mi? Müslüman kadın kimdir, nasıl olmalıdır? İnsanların eşitliği diye bir şey var mıdır? Müslümanların kardeşliği nasıldır ve bu mümkün müdür? Din ve vicdan özgürlüğünün sınırları var mıdır? Azınlıklar sorununa nasıl bakmalıyız? İslamî yeniden doğuş, dinî veya siyasî devrim mümkün mü? Geçmiş-günümüz-gelecek üçgeninde yer alan bu ve benzeri konuların aydınlatılması, Müslüman zihinlerde şüpheye yer bırakmayacak şekilde çözülmesi gerektiği ortadadır.

Balkanlarda yetişen 'son osmanlı', Bilge Kral gibi isimlerle adlandırılan merhum Aliya İzzetbegović 1970 te kaleme aldığı bu eseriyle balkanlardan tüm İslam âleminin sesleniyor.

Drina Köprüsü

Ivo Andrić

İletişim Yayınları

Bir ülkeyi ve insanları, o ülkenin 350 yıllık tarihine tanıklık eden bir köprünün, romana adını veren Drina Köprüsü'nün 'dilinden' anlatan olağanüstü bir roman. Sıradan, kronikçi bir anlatım değil söz konusu olan. Ivo Andrić, doğup büyüdüğü toprakları, efsanelerle, masallarla zenginleştirerek anlatıyor. Köprünün yapılışı, isyanlar, salgınlar, su baskınları, Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından işgali, ülkeye demiryolunun getirilişi, 1912 Balkan Savaşı'nın acı dolu günleri, bir dünya savaşına yol açan suikast, yine savaş, yine kan, yine gözyaşı, köprünün dinamitle atılması... Romanın tarihî dekorunu oluşturuyor. Ivo Andrić'in bu başyapıtı Osmanlı'da farklı toplulukların nasıl bir arada yaşadığını geniş bir görüşle bir tarihçi titizliğiyle tasvir ediyor. Drina Köprüsü 1961'de Ivo Andrić'e verilen Nobel Edebiyat Ödülü'yle –edebiyat çevreleri ödülün özel olarak bu romana verildiği konusunda hemfikirdirler- taçlandırmış bir başyapıttır.

Osmanlı Coğrafyasına Yolculuk

Haluk Dursun

Timaş Yayınları

Nilden Tunaya Osmanlı Yazıları, Tuna Güzellemesi, İstanbul'da Yaşama Sanatı adlı kitaplarından tanıdığımız Haluk Dursun beyefendi Nilden Tunaya Osmanlı Yazılarının bir devamı olarak nitelendirebileceğimiz bu eserinin büyük bir bölümünde balkanlardaki İslam kültür mirasını anlatmaktadır. Ciğerdelen neresi, yanya ne tarafa düşer, Selanik niçin kahpe Selanik sorularının cevabını öğrenmek, kısacası Rumelinin derununa aşına olmak isteyenlerin kaçırmaması gereken bir eser.

Ah Tuna Vah Tuna Samiha Ayverdi

Kubbealtı Neşriyat

“Boğaziçi’nin kısıklar, koltuklar, girinti ve çıkıntılar arasında âvâre âvâre akıp giden sularından, eğilip bir avuç su alacak olsak, bunun ne kadarının Tuna’dan kaçıp, Karadeniz’i aşarak, Boğaziçi’nin vuslatına erişmiş olduğu, acaba kaç kişinin malumudur? İşte Boğaziçi ile yekvücut olan Tuna, gene de Karadeniz’i aşıp, Boğaz’ın sularında Tunalaşarak, o tarihi dostluğu ihya eylemekte ve kadim aşinalığı, o eski muhabbet ve meşvereti, Rumeli’de gönlü de gözü de takılıp kalmış olanlara gizli gizli raz söylemekten geri kalmamaktadır.” Samiha Ayverdi Hanımefendinin hâtıra ve makalelerinden meydana gelen bu eserde imparatorluğun yükseliş ve çöküş sebepleri ve tuna boylarındaki hikâyemiz anlatılmaktadır.

Ciğerdelen Safiye Erol

Kubbealtı Neşriyat

“Âşık olan zaten alacağı almıştır, artık bir şey isteyemez, bundan geri o verecektir, hep verecektir.”

Ciğerdelen Estorgan Kalesinin tam karşısında bulunan ve bugün Slovakya topraklarında kalan bir serhad kalesi. Son devir Türk edebiyatının müstesna roman-cılarından Safiye Erol hanımefendi Ciğerdelen adlı eserinde iki zamanlı bir aşk romanı üzerinden bizi 17.yüzyıla Estergon Kalesi cengine götürmektedir. Romanın şimdiki zamanda geçen hikâyesinde, Cangüzel ve Turhan arasında yaşanan tutkulu bir aşk etrafında, Türk romanının geleneksel temalarından Doğu-Batı çatışması işlenmektedir. Romanın tarihe dönük yüzünü soyu Macaristan’da yaşamış Osmanlı Sipahilerinden Hersekoğulları’na dayanan romanın kadın kahramanı Cangüzel’in yazdığı hikâyeler oluşturmaktadır. Safiye Erol Hanımefendi romanın kahramanının yazdığı bu hikâyeler ile rumelinin darül İslam olduğu zamanlardaki hikâyesini lirik bir dille anlatmaktadır.

Zağra Müftüsünün Hatıraları / Tarihçe-i Vak'a-i Zağra Hüseyin Raci Efendi

Yayına Hazırlayan: M. Ertuğrul Düzdağ
İz Yayıncılık

Büyük Türk şairi Yahya Kemal Beyatlı “Bu kitap, vatan edebiyatında en samimi, yüksek bir şaheserdir...” der ve devamında acı bir hakikati işaret eder: “Onun için de okunmaz...” Bu kitap “93 Harbi” diye anılan 1877-78 Moskof Harbi’nde Rumeli’deki Müslüman kardeşlerimizin başına gelenleri bizzat yaşamış olan Zağra Müftüsü Hüseyin Raci Efendi’nin, hemen o günlerde kaleme aldığı hatıralarıdır... Bu kitap, yıkılan büyük devletimiz Osmanlı’nın son asrında, düşman hücumlarının vahşet ve dehşetinin bir zaptı: masum Müslüman halkın çektiği ızdırapların acıklı bir destanıdır... Evet, bu kitap, ecdadımızdan bizlere bir mektup, bir şikâyet, bir tazallüm, bir vasiyettir.

Balkan Nâmelerine Bir Anlık Ziyaret

[Mehmet Haldun
Dursunoğlu]

son
ülke

38 sayı 15/2008

➤ “Balkanlardan geliyorsunuz, değil mi? Bayım, ne olur söyleyin, hâlâ akordeon çalıyorlar mı sokaklar, mahallelerde klarnet sesi tozuyor mu, buzukiler dile geliyor, kemanlar kan kaynatmaya devam ediyor mu? Paçalarınız, paçalarınız da nasıl toz içersinde. Siz de mi kapıldınız Taraf de Haïdouks’un çılgın şölenine bayım? Aman dikkat etseydiniz kendinize. Sizi alırlar da, tüm balkanları yek nefeste dolaştırırlar o Romanlar. Kemanın tellerine sıkıştırırlar sizi, yayıyla gıdıklarlardı, güftelerle düşünce ikliminin derin ve çetrefilli sularına sürüklerken, bestelerle melodilerin sarp ve berk balkan mecralarına ve masmavi asmanın yedi merhalesine uçururlar, hiç aldirmeden.

Bu yüzünüzdeki tebessüm... Yoksa yoksa Fanfare Ciocărlia da mı oradaydı? Hay Allah, nasıl da kalbiniz bir kuş gibi çarpıyor. Muhakkak siz de kendinizi kaybetmişsinizdir tuba seslerinde, trompet naralarında. Ah, ne de güzeldir şimdi oralar. Bakın, dokunun ne olur, kalbim nasıl da sizinkinden beter uçuşuyor, coşuyor, kanatlanıyor, kaniyor adeta. Çok özledim beyefendi, sessizlikte dahi oraların seslerini duyuyorum, inanın”

Balkanlar, sık ağaçların arasından rüzgârların ıslık çaldığı melodiler anası. Ne kadar müzik desek, kısır kalacak kelimeler, bu çok açık. Damarlarda akan kan dahi ritmik atar balkanların. Enstrümana gerek yoktur. Sokak çocukları bile bir ıslık marifetiyle resitaller verir, cümle âlemi hayran bırakır kendine.

Öyle dünkü çocuk da değildir hani. Büyükbabaları Osmanlı'dır. Balkanlar, Güneydoğu Avrupa. Öyle birkaç isimle, diyar ile geçiştirilir değil. Geleneksel Sırp müziği, Osmanlı nameleriyle harman olmuş, Bizans melodilerine değin ulaşan bir tuvale sığışmış. Böyle bir tedrisatta yetişen balkanların çocukları, "benim" diyen müzisyeni cebinden çıkarır vesselam.

Ama hepsi farklıdır balkanlarda. Arnavutluk müziğiyle Roman müziği apayrı sokaklardır. Boşnak bir yana düşer, Hırvat bir diğer yana. Hepsi ayrı bir "Atina Okulu". Her portresi, dehliz karanlığındaki beyinlere yanan bir kandil, her nefes alıp veriş serenattır.

"Bayım, ne iyi ettiniz de geldiniz. Çok da eşyanız var yanınızda, yorulmuşsunuzdur elbet. Buyurun, ne olur, oturun. Çıkartın heybenizden bir 'gusle', vurun telin ciğerine ince ince. Nasıl da nazlanıyor bu tını, o tellerin arasından çıkmamak için. Yoksa o, o 'lavta' mıdır? Evet, evet, lavta da getirmişsiniz. Kutsal emanetleri taşıyor kadar yorgun görünüyor oluşunuzun sebebi buydu demek. Ağır yük taşıyormuşsunuz efendim. Dinlenin, meraklı tavrımı da bağışlayın ne olur!

Yalnız, bayım bu çalgıların üstündeki kırmızılıklar da neyin nesi? Yoksa o?"

Evet, çalgıların üstündeki ne yazık ki "kan". Halk kahramanlarının, günahsız çocukların ve kadınların arı kanları var. Can yakan iniltiler, vicdana azap veren çığlıklar, feryadı figanlar, ağlamalar, uçsuz bucaksız hüznler... Çalgılar sadece notaları değil, bu tasviri imkânsız manzaraları da söylüyor.

Bir müzik düşünün. Anlık etkilere verilmemiş tepkilerden müteşekkil olsun. Böyle bir şey mümkün olabilir mi hiç?

Müzik dendiğinde notalar akla geliyor. Bir güftenin üstüne beste giydiriliyor, mutfağındaki materyallerle, yani çalgı aletleri sayesinde süsleşip püsleşip müzikseverin önünde arzı endam ediyor. Tabi bunun yapımcısı, düzenleyicisi vs. hepsi bu işin içinde yerini alıyor. Güfteler de genellikle günün şartlarına uygun hale getirilmeye çabalıyor ki, aktüaliteden yararlanılabilsin, böylelikle eserin sunumu daha rahat hale gelsin.

Elbette en yüzeysel bakışla bir şarkının, bir eserin doğumu salt anlamda böyle. Ama balkanların müziğinden bahsederken, insanın kelime seçimi yapması daha da zorlaşıyor. Kalabalık bir külliyyatın içinden, belli belirsiz bir mecmua nüshası alınıp, bilmem kaçınıcı sayfasındaki falanca kişinin ismini bulmak kadar meşakkatli bir iş.

Neden diye soracak olursanız da olayın rengi değişiyor. Yüzyıllardır buhranlara gark olmuş bir coğrafyanın kendisini ifşa ve izah şekliinden bahsediyoruz. Anlatacak ne çok şeyi, görüp geçirdiği ne çetin devreleri olmuştur, bir düşünsenize. Asırlardır sahnelenen bu tiyatronun ti-

ratları, hiç de bir iki yaprağa sığmaz. Müzik, bir meze değildir zira balkanlarda. Fonda çalan bir 'fıngırtı' hiç değildir. Hayata tutunmanın anlamıdır zira. Deste deste insanlar, günbegün son nefesini teslim ediyorken, yani ölüm meleği coğrafyanın muhtelif yerlerinde elini kolunu sallaya sallaya dolaşırken, bir ölüm hissi anbean insanların iliklerinde akarken hayata tutunmak hiç de kolay olmasa gerek.

Fakat akordeona bağlanmışlar. Balkanların müziği "lisan" olarak kullanmaları onların en büyük hakkı belki de. Bu hak başka kaç kıtaya verilebilirdi ki? Onca siyasi krizin çözülmesi, sükûna varış, ağlamayla gülme arasında bir yerde duruş ve başka envai çeşit güncel ahval üzerinde bir yerlerde durmuyor mu sanki müzik?

Ağlayan bebeğin acısını hissetmiyor muyuz, lisanını anlamasak da?

Ancak balkan halkları hiç de yığılmadan, yaşama bağlılıklarını, huzur umutlarını bir an dahi yitirmeden vurmuş darbukanın böğrüne, içi kan ağlarken kaldırmış kollarını göğse. Sema dönercesine şevk ve huşu ile sazi sözle bulamışlar.

Dost var düşman var, demişler. Kol kırılır yen içinde kalır diye bellemişler de gözyaşlarını içlerine akıtmışlar. Balkanlar, dendiğinde bir kıta durmalı. Bir es vermeli fikre. Öyle kelimeleri fütursuzca dağıtmak, har vurup harman savurmak her babayiğidin harcı olmamalı.

"Bayım, Ramizem miydi demin mırıldandığınız? Ne de güzel icra ettiniz iki arada. Pajduska geldi oturdu boğazıma şimdi. Bilmezsiniz elbet, çok oynamışlığım vardır pajdusko horo'yu. Ama biliyorsunuz değil mi bu folkloru? Jarnana'yı da duymuşlunuz vardır. Sizi tanıdığımı ne kadar çok memnun oldum bilemezsiniz.

Sizle beraber Veleški Ergeni söylemek isterdim. Durun, nereye böyle erkenden? Demek gidiyorsunuz. Yolunuz tekrar buralara düşer mi acaba bayım? Hani gidişinize üzülmeysem Bacanak şarkısını başıra çağıra söyleyeceğim... Dino Merlin'den bir Burek söyleseydik keşke, yer giderdiniz hem de. Demek hemen kalkacaksınız? Çeresko Çorna Vişničko'yu ağıt yakayım madem gidişinize.

Tekrar ne zaman geleceksiniz buralara? Hiç mi yoksa? Anlıyorum, susmanızdan anlaşıyor zaten. O zaman alın kelimelerimden ve gözyaşlarımdan olan bu ufak selam heybesini, gezdiğiniz tüm topraklara serpin serpebildiğiniz kadar. Baktığınız her yere değen gözler, benim olsun. Eğlencelerinizde söylediğiniz türküler ben, hüznü nameleriniz benim olsun.

Demek bu yaptığınız Balkan Yolculuğu he?

Bizden de o illere selam olsun!"

